

ינואר 2006

פרויקט מעקב תקשורת: גם מלים יכולות להרוג

מנותקים

כך סיקרו אמצעי
התקשורת בישראל
את ההתנתקות

פרויקט מעקב תקשורת:
גם מלים יכולות להרוג

מנותקים

כך סיקרו אמצעי התקשורת בישראל את ההתנתקות

ינואר 2006

מחקר וכתביה:

שירי אירם, מיכל הראל, עופר ולודבסקי, כרמי לקר, שמרי צמרת

פיקוח אקדמי:

ד"ר דניאל דור

הנהלת קשב:

דויד גרוסמן

נשיא:

ד"ר דניאל דור

יו"ר:

יזהר באר

מנכ"ל:

חברי ההנהלה: עמוס אילון, פרופ' גליה גולן, ד"ר צביה ולדן, יפתח יעקב, אבי כצמן, רם לוי, ד"ר עאדל מנאע, ד"ר לאה מנדלזיס, ענת סרגוסטי, חגית עופרן, פרופ' פרנסס רדאי, עו"ד ד"ר יובל קרניאל, פרופ' דב שנער

צוות קשב:

שירי אירם, נעם הופשטטר, מיכל הראל, עופר ולודבסקי, כרמי לקר, שמרי צמרת, ד"ר איתן שיפמן

פרויקט זה נעשה בסיוע של האיחוד האירופי. הדברים המופיעים בדו"ח משקפים את דעת קשב בלבד ואין הם מייצגים בהכרח את עמדת האיחוד האירופי.

תוכן העניינים:

5	1. הקדמה
6	2. "בצפון השומרון מחכה לנו מלחמה"
21	3. "יום של דמעות"
32	4. "בוזזים ושורפים"
39	5. "מדינת עזה"
46	סיכום

1 < הקדמה

פינוי ההתנחלויות מרצועת עזה היה אחד האירועים המסוקרים ביותר בתולדות מדינת ישראל. הסיקור הנרחב זכה לקיתונות של ביקורת מצד הימין הפוליטי בישראל - ביקורת שהיתה, כפי שנראה, מוצדקת בחלקה. אמצעי התקשורת אכן שידרו מסרים מבהילים ובלתי מבוססים על סכנה למלחמת אחים בין המתנחלים וכוחות הביטחון, ונמנעו באופן שיטתי מבחינה ביקורתית של תכנית ההתנתקות. אבל זה היה רק חלק מהסיפור. במובן עמוק הרבה יותר, אמצעי התקשורת בחרו להציג את ההתנתקות כסיפור ישראלי-פנימי, כטרגדיה אנושית שרק החברה הישראלית משתתפת בה, כסיפור של טראומה קולקטיבית - הטרומה של המתנחלים, הטרומה של החיילים והשוטרים, והטרומה של החברה כולה. הם בחרו להתמקד בסבל ובדמעות, ולהתרפק בתחושת נוסטלגיה על גן העדן שהמתנחלים בנו לעצמם ועכשיו נאלצו לעזוב. בסיקור הטרומה הזו, נכנעו אמצעי התקשורת ללא תנאי למערכת יחסי ציבור שהופעלה גם על ידי המתנחלים וגם על ידי כוחות הביטחון, לעתים בתיאום ביניהם. הקולות שניסו להציע שהטרומה אינה גדולה כל כך, ושאוּלי אפילו יש על מה לשמוח, נדחקו אל שולי הסיקור.

יתרה מזו, אמצעי התקשורת בחרו לנתק את ההתנתקות מהסכסוך הישראלי-פלסטיני, ולהתעלם ממשמעותה כצעד מדיני. הדיווחים הספורים שהביאו הכתבים על חילוקי דעות בתוך המערכת הישראלית בנוגע להתנתקות; על התיאום הביטחוני של ההתנתקות עם הפלסטינים (שעדיין, למרות התיאום, אינם בחזקת "פרטנר"); על המכשולים שמערימה ישראל בדרכה של הרשות הפלסטינית; על העמקת ההתנחלויות בגדה; ועל מעמדה הבלתי ברור של הרצועה לאחר ההתנתקות - כל אלה לא זכו לכותרות. צרכני התקשורת בישראל זוכרים היום את תחושת הטרומה, אבל יודעים עוד פחות על הסכסוך מכפי שידעו לפני כן.

זהו הדו"ח השלישי בסדרת הדו"חות המקיפים של "קשב" על התקשורת הישראלית והאופן שבו היא מסקרת את הסכסוך הישראלי-פלסטיני. הדו"ח בוחן את הסיקור בשלושת העיתונים הגדולים, "ידיעות אחרונות", "מעריב" ו"הארץ", ובמהדורות החדשות של שלושת ערוצי הטלוויזיה, 1, 2 ו-10 - מה-1 באוגוסט 2005 ועד השלמת הפינוי ב-24 באותו חודש. היקף הסיקור היה עצום. צוות המחקר של "קשב" בדק מעל 2,000 כתבות שהתפרסמו במהלך התקופה הזו, וגם כמה כתבות רלוונטיות שהתפרסמו אחר כך, עד תחילת ספטמבר. כמו בדו"חות הקודמים, הדו"ח מבקש לבדוק באיזו מידה עשו עורכי העיתונים והמהדורות שימוש סביר בחומרים החדשותיים שסיפקו להם כתביהם שלהם: אילו מרכיבים מתוך החומרים האלה בחרו להבליט ולהעלות לכותרות? מה דחקו באופן שיטתי אל העמודים האחוריים ואל המוספים? כפי שנראה, הכתבים והפרשנים ניסו מפעם לפעם להעלות את השאלות החשובות באמת לגבי ההתנתקות, אבל הכותרות חזרו וסיפרו על אירוע מנותק מהקשר, אירוע שקרה רק לאזרחי ישראל, בינם לבין עצמם.

2 < "בצפון השומרון מחכה לנו מלחמה"

במהלך השבועות שלפני ההתנתקות, וגם בימי ההתנתקות עצמם, שקעו אמצעי התקשורת בתחושת חרדה עמוקה, וחזרו והזהירו מפני עימות אלים בין המתנחלים ואנשי כוחות הביטחון. תסריטי האימה האלה, שלא התממשו בסופו של דבר, כבשו את הכותרות. הם סיפרו על מאבק מזוין, על דריכות שיא במערכת הביטחון, ועל אפשרות למלחמת אזרחים של ממש - סכנה לעצם קיומה של הדמוקרטיה הישראלית.¹

היקף הסיקור היה עצום. מעל אלף ומאה כתבות - בעיתונים ובמהדורות החדשות - עסקו במהלך השבועות האלה במחאת המתנחלים כנגד ההתנתקות. רוב הכתבות - כשש מאות - דווקא כללו מידע חשוב ומשמעותי שהצביע על כך שתסריטי האימה אינם מבוססים על המציאות. אולם, כתבות אלה הופיעו באופן שיטתי בעמודים האחוריים, לעתים מזומנות תחת כותרות מטעות. חמש מאות הכתבות האחרות, שחזרו ופירטו את תסריטי האימה, זכו, לעומת זאת, לכותרות ראשיות. מסע ההפחדה החל כאשר מחאת המתנחלים עדיין התבטאה רק בהפגנות, התגבר בסיקור של "המוני המסתננים" המנסים להיכנס לגוש קטיף, והגיע לשיאו בימי הפינוי עצמם. להלן רשימה חלקית מאוד של כותרות מייצגות:

הערכה בצה"ל: עימות חריף בעצרת הימין מחר, מאות ינסו לחתוך הגדר ("הארץ", 1 באוגוסט, כותרת ראשית, עמוד ראשון).

בשעה הזו, דריכות שיא במערכת הביטחון לקראת תחילתה של צעדת הימין שאמורה לצאת משדרות - זו הכותרת היום; אלפים מכונסים בשדרות בהפגנה נגד ההתנתקות. מולם, אלפי חיילים וגם שוטרים שימנעו את כניסתם לגוש קטיף (מכתורות מהדורת חדשות ערוץ 1, 2 באוגוסט).

כוחות הביטחון נכשלו בחסימות. מאות זורמים לכפר דרום ולמורג; המוני מסתננים הצליחו לחדור לגוש קטיף ("הארץ", 11 באוגוסט, כותרת ראשית, עמוד ראשון).

המסתננים מציפים את הגוש ("מעריב", 12 באוגוסט, עמוד 2).

הרמטכ"ל בתדרוך אחרון למפקדי הפינוי: "לרצועה נכנסו 5,000 מסתננים ותיכנן יותר אלימות." (מכתורות מהדורת חדשות ערוץ 2, 14 באוגוסט).

אווירת מלחמה ("ידיעות אחרונות", 15 באוגוסט, עמוד 5).

חופרים בורות, מכינים דוקרנים ("ידיעות אחרונות", 17 באוגוסט, עמוד 5).

ערוכים לקרב האחרון ("מעריב", 17 באוגוסט, כותרת ענק, כפולת עמודים 6-7).

קרב על הגג ("ידיעות אחרונות", 19 באוגוסט, כותרת ראשית, עמוד ראשון).

1. תסריט אימה אחד כמעט לא הופיע בכותרות האלה: האפשרות שמתנחלים קיצוניים יצאו לפינועים נגד פלסטינים. כידוע, דווקא האפשרות הזו התממשה (ראו מסגרת בעמוד 46. יש לציין שבמהלך התקופה הופיעו שלוש כותרות שהזהירו מפני אפשרות של פינוע בהר הבית).

„בצפון השומרון מחכה לנו מלחמה”

”ידיעות אחרונות”, 21.8.2005, עמוד 2.

החשש: אש על הכוחות המכנים

”מעריב”, 22.8.2005, עמוד 5.

”ידיעות אחרונות”, 22.8.2005,
כותרת ראשית, עמוד ראשון.

היום יושלם פינוי הרצועה; בצפון השומרון אוגרים עשרות כלי נשק

”הארץ”, 22.8.2005, כותרת
ראשית, עמוד ראשון.

מכותרות מהדורת חדשות ערוץ 2, 12.8.2005.

מתנחלים רבים התפנו מרצון, לפני יום הפינוי ובמהלכו, ואלה שבחרו למחות על הפינוי עשו זאת, ברוב המוחלט של המקרים, באופן שלא חרג מכללי המשחק הדמוקרטי. הערכות ברוח זו הושמעו על-ידי גורמים במערכת הביטחון, וגם על-ידי מנהיגי המתנחלים. יתרה מזו, כתבים רבים התרשמו שכללי המשחק של הפינוי היו ידועים מראש, והיו מוסכמים על דעת שני הצדדים. כוחות הביטחון והמתנחלים תיאמו ביניהם את האירועים בשטח, אבל במקביל דאגו גם לשדר אל אמצעי התקשורת מסרים מבהילים על אסון מתקרב. המסרים האלה, כך התברר, שירתו את שני הצדדים: מתנגדי ההתנתקות ביקשו לקבע את הפינוי בתודעה הישראלית כאירוע טראומטי, שאי אפשר יהיה לחזור עליו בגדה; וראש הממשלה וכוחות הביטחון ביקשו לקבע את הפינוי - בתודעה הישראלית והבינלאומית - כאירוע מייסר ומסוכן שהחברה הישראלית עמדה בו, בסופו של דבר, בכבוד. הכתבים, שהסתובבו בהתנחלויות, שלחו אל המערכות חומרים חשובים על השקט היחסי, על שיתוף הפעולה ועל התיאום המסתמן, אבל החומרים האלה נדחקו, ברוב המקרים, אל העמודים האחוריים. כך הפכה המחאה המתואמת של המתנחלים בשטח, לאיום על הדמוקרטיה הישראלית - בכותרות.

כך, למשל, נפתחה מהדורת חדשות ערוץ 2, ב14 - באוגוסט, בכותרת: **חוששים מעימותים; בעיקר בנצרים, כפר-דרום, נווה-דקלים, עצמונה ושירת-הים**. עשר כתבות שודרו במהלך המהדורה מגוש קטיף, ואחת מהן - זו ששודרה מנצרים - אכן סיפקה מידע מדויק מהסוג שהשתקף בכותרת. אבל תשע (!) הכתבות האחרות דווקא שלחו מסר מרגיע הרבה יותר - שלא עלה לכותרת. בכתבה מכפר-דרום, אומרת אחת מפעילות הימין שהסתננה אל הגוש: "בסופו של דבר אלוהים ייתן והשכל האנושי יגבר [...] מי זה צה"ל אם לא אני, והילדים שלי, ובעלי? אז מה, מישהו פה ילחם במישהו? אני מאד מקווה שהצד שבא לפנות לא יילחם". בהמשך המהדורה, אומרת דוברת היישוב שירת-הים: "המאבק שלנו הוא לא יהיה אליים. המאבק שלנו לא יפגע חס ושלום בנפש. אנחנו מתנגדים לפגיעה בנפש. אין לנו נשקים, ואנחנו לא מתכוונים לפגוע באף אחד. שום אלימות לא תהיה כאן". ובדיווח מנווה דקלים, נראה אחד המנהיגים אומר במהלך נאום - "אין אלימות. לא פיזית ולא מילולית" - ומתקבל במחיאות כפיים סוערות.

הפער הזה בין המציאות הרגועה-יחסית המשתקפת מהכתבות ובין תמונת העולם העולה מן הכותרות בא לידי ביטוי בכל אחד ממרכיבי סיפור ההתנתקות. כותרות רבות, לדוגמה, עסקו באפשרות שהמתנחלים ישתמשו בנשק חם נגד כוחות המפנים. כתבות לא מעטות, לעומת זאת, סיפרו סיפור שונה - ונדחקו אל שולי הסיקור. כך, למשל, פרסם "מעריב" 22 - באוגוסט כתבה קטנה, בעמוד 11, תחת הכותרת **החל איסוף הנשק מהמתנחלים ברצועה**. בתוך הכתבה מתברר כי המתנחלים הם אלה שהחליטו לאסוף את הנשק בעצמם:

גורם בכיר במועצה האזורית חוף עזה הסביר אתמול מדוע כבר החלו באיסוף: "אנחנו נכנסים לתקופה רגישה מאד. כדי למנוע תקלות בשל המצב הרגשי הסוער של כולנו התחלנו באיסוף כלי הנשק".

גם "ידיעות אחרונות" פרסם באותו היום כתבה קטנה בנושא, בעמוד 4, תחת הכותרת - **מאבטחי הגוש החלו להחזיר את הנשק**. ב"הארץ" התפרסמה כתבה מקבילה, וקטנה

באותה המידה, בעמוד 3 של גיליון 4- באוגוסט. בעמוד 2 של גיליון 10- באוגוסט של "הארץ", הופיעה הכותרת - **סיכום עם הרשות: הבנק העולמי יממן הרס הבתים**. בכתבה עצמה הופיע גם המידע הבא:

מקורות צבאיים אמרו אתמול כי בחלק גדול מההתנחלויות ברצועה מסרו בימים האחרונים תושבים באופן יזום כלי נשק צבאיים שבידיהם לרכזי הביטחון השוטף, כדי שיעבירו את הרובים לצה"ל. אתמול התקיים טקס מאורגן של מסירת נשק בנצרים (ראו ידיעה בעמוד 6א)². צה"ל ביקש מהמתנחלים להעביר לידיו את הנשק, אך במסירה יש גם צעד סמלי - שנועד להבהיר כי לא תהיה התנגדות חמושה לפינוי.

עוד כמה כתבות קטנות כאלה התפרסמו במהלך התקופה, והן תמיד הוצנעו. הדיווחים על מסירת כלי-הנשק לא קיבלו כותרות ראשיות, או מרכזיות, אפילו פעם אחת.

החל איסוף הנשק מהמתנחלים ברצועה

באתר א"י בחדר

בשטחים וחצי לפני תחילת סיוע חיילים וחיילות ישראלים ברוחנות קוד, החל אתמול תהליך האיסוף של כלי הנשק שבידי התושבים. עד כה נאספו 58 אקדחים, ומידים יאספו גם רובים מסוג ארסל 161 וטיליטות. ראש אגף הביטחון במועצה האזורית חוף עזה, עמי סוקר, הוא האיש שתכנן בראש התהליך. מיטת האיסוף פורטת רכבי הביטחון של כלי ימי סיום אסורים לעבור בין הבתים ולהפליץ למוסכים להפיק את כלי הנשק שיש שבידיהם בנשקיות שביישובים. בסוף זה נראה יהיה קצת יותר מסודר. כעת הרשמים והמנהלים למחוק כבר הצהירו כי יסריבו להפיק את הנשק. "אין לי כוונה להפיק את הנשק שלי בידי אף אחד. זה מונע כי ובעיקר מסכן את חיי ואת חיי משפחתי. אנחנו נמצאים באזור מלחמה והנשק הוא נשק להגנה עצמית ולא כדי לשוטף בתחילים ובשטחים", אמר תושב בית השרה המספר למחוק.

גורם בכיר במועצה האזורית חוף עזה הסביר אתמול מדוע כבר החלו באיסוף: "אנחנו נכנסים לתקופה רגישה מאוד. כדי למנוע תקלות בשל המצב הרגשי הסוער של כולנו, התחלנו באיסוף כלי הנשק", הסביר. חמי וזה הוא לאסוף נשק ממלך לנשק רכבי חצי שנת חומרי כליהם והכנתה ביישובים, ואת מסיבות ביטחוניות.

דיווח מוצנע: "מעריב", 2.8.2005, כתבה קטנה בתחתית עמוד 11. ▶

יתר על כן, רק בעומק הטקסט מסתבר כי המתנחלים הם אלה שהחליטו על איסוף כלי הנשק: ▼

גורם בכיר במועצה האזורית חוף עזה הסביר אתמול מדוע כבר החלו באיסוף: "אנחנו נכנסים לתקופה רגישה מאוד. כדי למנוע תקלות בשל המצב הרגשי הסוער של כולנו, התחלנו באיסוף כלי הנשק", הסביר.

2. בעמוד 6 באותו גיליון פורסמה כתבה קטנה תחת הכותרת בנצרים בונים בתים ומחזירים נשק לצה"ל.

האם היה "ספין" מכון בכל הנוגע למספרי המסתננים? בהחלט. אבל העובדה הזו - שהיתה צריכה לצבוע את הסיקור בצבעים שונים לחלוטין - נדחקה אל שולי הסיקור. כך, לדוגמה, הכריזה כותרת גיליון "ידיעות אחרונות" של ה-3 באוגוסט כי - **מועצת יש"ע הוציאה פקודה חשאית ל-2,000 - מתנחלים: "תגיעו היום בכל דרך לגוש קטיף"**. כותרת כפולת העמודים 2-3 היתה: **2,000 איש בדרך לרצועה**, כותרת המשנה כבר הצביעה על מצב-עניינים אחר: **בהתבטאויות פומביות הם [ראשי מועצת יש"ע] ניסו לטשטש כוונות: "הסיכוי לגבור על כוחות הביטחון קלוש, אבל העיקר לעורר את דעת הקהל"**. ובגוף הכתבה נאמר:

פנחס ולרשטיין לא הסתיר את הכוונות האמיתיות של מועצת יש"ע כשהכריז כי המטרה בהבאת האלפים לשדרות ולאופקים היא לעורר את דעת הקהל - יותר מאשר לצעוד לגוש קטיף. "נשהה כל היום באופקים ולאחר מכן נשים פעמינו בראש אחד לגוש קטיף", אמר. "לא אכפת לי שהצבא והמשטרה יבלמו אותנו. לא ננצח את צה"ל. המלחמה היא על דעת הקהל בחברה הישראלית. אני לא יכול לעשות הפיכה צבאית, אלא לגרום לכך שהשלטון ייפול ונלך לבחירות", הוסיף.

הכותרות, אם כן, מבשרות על ניסיון של ממש - "פקודה חשאית" - לגבור על צה"ל ולהיכנס לרצועה. הכתבה מספרת על ניסיון לעורר את דעת הקהל בישראל.

גם העובדה שלכוחות הביטחון - ולא רק למתנחלים - היה אינטרס להעצים את האיום הופיעה בסיקור לעיתים נדירות בלבד. כותרת הגג של כפולת העמודים 4-5, בגיליון "מעריב" של ה-10 באוגוסט, אמרה - **הפשרה המתגבשת בין צה"ל למתנחלים: פינוי מרצון עד יום רביעי הבא תוך הפגנת מחאה סמלית בלבד**. ב-16 באוגוסט הוסיף "מעריב" ופרסם כתבה בתחתית עמוד 7, תחת הכותרת - **צה"ל והמתנחלים סיכמו: נביים פינוי אלים**. ב-19 באוגוסט אמרה כותרת בעמוד 4 של "הארץ": **כללי הטקס: בוכים ביחד - ומתחלקים לגוררים ונגררים**. באולפן ערוץ 2, בדקה 66 - (!) של מהדורת החדשות ב-16 באוגוסט, החליפו גדי סוקניק ואמנון אברמוביץ' את המילים הבאות:

סוקניק: "רגע, אבל יש פה בעיה, שרוב הנוכחים בשטח הם בעצם השוהים הבלתי חוקיים, אלה שהצטרפו מאוחר יותר?"

אברמוביץ': "טוב, אני יכול כבר לגלות לך, שיש כאן הרבה יחסי ציבור של צה"ל ויחסי ציבור של המשטרה. על פי נתונים מעודכנים נמצאים פחות מ-3,000 - ..."

סוקניק: "זה הכל?!"

אברמוביץ': "מסתננים, זה הכל. איך הגיעו ל-5,000 - 7,000? א. מרכז ההיתרים. יש אנשים שביקשו היתרים אבל יצאו בלי להודיע שהם יצאו. דבר שני, נעשתה ספירה פנימית בכל היישובים, והיום מעריכים את המסתננים, או את מה שאנחנו קראנו כבר לפני כחודשיים "שב"חיים", בפחות מ-3,000 איש. אלא שבתוכם יש 4000 בעייתיים. זה 200 בדוקאים של השב"כ - יעדים של השב"כ, ועוד 200 מנערי הגבעות הפרועים יותר. לגביהם קיים חשש לא שהם יירו על שוטרים וחיילים אלא שהם ינסו לבצע פרובוקציה ויירו לפאתי דיר אל-בלח, ח'אן-יונס, רפיח, ואילו פה בגדה, בשא-נור ובחומש, אל הכפרים הערביים, אבל גם לזה הוכן פתרון, בשיתוף עם הפלסטינים."

122 - באוגוסט, במסגרת "האולפן המרכזי" של ערוץ 10, בדקה 56-, התנהלה השיחה הבאה:

גלעד עדין: "דני, עד כמה התקשורת פה מהווה כלי משחק? כי הרי ברור שהתמונה שתצא היא, אולי, הכי חשובה לישראל בכלל?"

דן מרגלית: "תראה, ישראל רוצה גם שיראו שיש פה מאבק... היום אמר הנשיא של מדינה חשובה לשר מאד בכיר, שעלה בדרגה השבוע, שהוא ראה את העצרת אתמול והוא מבין כמה מרשים המהלך הפוליטי של ממשלת ישראל."

והגדיל לעשות ישראל רוזנר, בכתבה ששירד 19 - באוגוסט, בדקה 28-, בעומק מהדורת החדשות של ערוץ 10. בכתבה, סיפר רוזנר את סיפור ההתנתקות כ"כרוניקה של פינוי ידוע מראש":

מכאן ואילך, זו כרוניקה של פינוי ידוע מראש. כולם יודעים בעל-פה את התפקידים, לכל צד היתה שנה להתכונן לרגע הזה - למסך שהורם מעל גוש קטיף.

מערכה ראשונה: טקס פרידה. לאט לאט החיילים מקיפים את המתיישבים, צופים בדממה בשירים ובנאצות שמפנה אליהם רב היישוב. [...] ואז, לברכה שמברכים לפני המת. [...] תם הטקס, והמשתתפים מתפזרים לבתים, לחכות שיבואו להוציא אותם.

עכשיו מערכה שנייה: דיאלוג. הרבה אימונים עברו שני הצדדים כדי להגיע לרגע הזה עם הטקסט הנכון. [...] הדלת נסגרת, אבל הסצנה עוד לא נגמרה. בינתיים בבית שממול מורידים כביסה, ועוקרים. [...] במורד הרחוב, האוטובוס כבר מוכן לקלוט את המפונים.

[...] מערכה שלישית: פינוי בכוח. את השחקנים הראשיים נושאים כאן על כפיים. עם הרבה בכי, עם הרבה תמונות מועמדות שיעשו לכל יהודי רע בלב. [...] אחרי שהשתמשו בכל דימוי אפשרי, המפונים שהועלו לאוטובוסים יוצאים לבלי שוב.

ולפתע, שוב שקט. אפילו, ואנחנו שוב במגדל. זה האחרון שמפונה מכאן, והוא מורד כבול באזיקים. ההצגה נגמרה, הגיבורים ירדו מן הבמה. לפני עשר שעות היה כאן טקס פרידה, עכשיו זה בסיס צבאי. וכן, גם הקנטינה הגיעה לכאן - כדי שיהיה קצת מתוק אחרי הקתרזיס.

מפעם לפעם, אם כן, עלו הטענות על תיאום הפינוי - והאינטרס המשותף ביצירת תחושה של אסון מתקרב - אל פני השטח. אבל המקרים הבודדים האלה נבלעו בים הכותרות המאיימות. כך קרה שכשהגיע הפינוי, והתברר שתסריטי האימה התבדו, התקבל הדבר לא פעם בהפתעה. כך, למשל, סיים בני לוי, כתב ערוץ 1, את כתבתו ב-17 באוגוסט:

ככלל אפשר לומר כי כל התסריטים על פינוי בתגובות קשות מצד התושבים נתבדו, ברוב רובם של היישובים. ברוב רובם של היישובים המתוונים התושבים לבואם של החיילים ואז התפנו. מקצתם ארזו ושלחו, מקצתם ארזו ולא העמיסו והשאירו זאת לחברה העוסקת בכך [...] לעת ערב פונתה כרם עצמונה לחלוטין. כוח קטן של

קצינים נשאר לשמור על תכולת הבתים. בסך הכל, אמרו לי המפקדים, מכל אשר יגורנו - לא בא.

והנה משה נוסבאום, המדווח ב-16 באוגוסט, מנווה דקלים - בדקה 82 - במהדורת החדשות של ערוץ 2:

עוד מילה אחת, יונית. אני חייב להגיד לך שעד עכשיו נכנסו החיילים והשוטרים לעוד כמה בתים כאן בנווה דקלים, עד לרגע זה אין שום התנגדות. כל הבתים שאליהם נכנסים החיילים מגלים הבנה, מגלים נכונות, בדעתם לעזוב עוד הלילה. גם התושבים האחרים בנווה דקלים, אלה שהתנגדו בצהרים, מלווים אותם, מנסים לשכנע, אין התנגדות בכוח. אין התנגדות בכוח. אין אלימות.

תחושת ההפתעה הזו הגיעה לשיאים כמעט אבסורדיים כאשר הגיע רגע הפינוי של ההתנחלויות בצפון השומרון. פינוי גוש קטיף כבר עבר בשקט, ודיווחי הכתבים משא-נור וחומש הצביעו על כך שגם שם לא תהיה אלימות, אבל אמצעי התקשורת המשיכו בכל זאת לנסח כותרות בסגנון של "הספירה לאחור לקראת העימות הבלתי נמנע". כך, למשל, נראה העמוד הראשון של גיליון "ידיעות אחרונות" 222 - באוגוסט: **24 שעות לפני פינוי שא-נור וחומש: העימות החל; על סף פיצוץ**. כותרות הכפולה הבאה, עמודים 2-3, המשיכו והכריזו: **שר הביטחון וראש השב"כ מזהירים: פינוי צפון השומרון יהיה אלים יותר מכפר-דרום; הסכנה: נשק חם; המתח מגיע לשיאו לקראת פינוי צפון השומרון** [...] **דיווחים מודיעיניים: בשא-נור מתבצרים עם רימונים**. ב-23 באוגוסט, הכותרת הראשית של הגיליון היתה: **היום: חשש מאלימות קשה בפינוי שא-נור וחומש; הרמטכ"ל: נשתק מייד כל מי שיפתח באש**. זאת, למרות שכותרת המשנה מספרת - **מסרים מרגיעים הגיעו אמש מהמתנחלים: לא נירה בכוחות הפינוי**. הכתבה, בעמוד 4 של העיתון, כבר סיפרה סיפור אחר:

למרות הלוחמנות ביישוב נקבעו כללים ברורים למאבק: "הכל מותר חוץ מפגיעה פיזית בכוחות הביטחון". אולם גם בקרב ההנהגה קיים חשש כי יתרחשו במהלך הפינוי אירועים בלתי צפויים [...] גם בשא-נור חזרו והדגישו כי הם לא יחרגו מהגבולות ולא ינהגו באלימות. "אין פה נשק. אם הצבא והמשטרה יודעים על מישהו עם נשק, שידעו לנו ואנחנו נטפל בו", אמרו אתמול מנהיגי היישוב. [...] הרב אליעזר ולדמן מקרית ארבע [...] "לא נרים יד על חייל ולא על שוטר ולא על אף יהודי, אבל נאבק, לא יוצאו אותנו מפה בקלות".

כותרת הגג של גיליון "הארץ", 23 - באוגוסט, אמרה - **אלפי חיילים ושוטרים יחלו היום בפינוי 2,100 מתבצרים בשא-נור ובחומש**. הפניה מהעמוד הראשון הוסיפה: **מתכוננים לקרב; בחומש מילא אתמול שאון פטישים את הרחובות, בשא-נור חיכו ל"מחזקים" נוספים**. הכותרת המרכזית של עמוד 3 אמרה **מתבצרים בכל הכוח**. אבל הכתבה בתחתית עמוד 3 - תחת הכותרת **"המחזקים" הרבים לא הגיעו** - העלתה תמונה שונה:

שוב ושוב הסבירו אתמול הדוברים [ביישוב שא-נור] שלא תהיה אלימות וכי אספו בשבוע שעבר את כלי הנשק הפרטיים. [...] בשא-נור המשיכו אתמול לחכות ל"מחזקים" אך התקוות לא התממשו. האלפים לא הגיעו.

”ידיעות אחרונות”, 22-23.8.2005:

22.8.2005, כותרת ענק, עמודים 2-3.

למחרת: 23.8.2005, כותרת ראשית בעמוד הראשון.

לעומת המידע בכותרות הראשיות, מטקסט הכתבה בעמוד 4 מתברר מידע שונה:

למרות הלוחמנות ביישוב נקבעו כללים ברורים למאבק: „הכל מותר חוץ מפגיעה פיזית בכוחות הביטחון”.

אחר־כך, במסיבת עיתונאים מאולתרת, הודיע רוב היישוב, יוסי דגן: „אנחנו תחת מסע שיסוי מבית היוצר של אנשי התקשורת של שרון. רוצים להפוך אותו לנו לזורקי רימונים ואוגרי נשק – זה מצוץ מהאצבע”.

גם בשאָנור חזרו והדגישו כי הם לא יחדגו מהג' בולות ולא ינהגו באלימות. „אין פה נשק. אם הצבא והמשטרה יודעים על משהו עם נשק, שיודיעו לנו, ואנחנו נטפל בו”, אמרו אתמול מנהיגי היישוב. הרב אליעזר ולדמן מקריית־ארבע, מהמנהיגים הרוחניים של שאָנור, אמר ל”ידיעות אחרונות”: „לא נרים יד על חייל ולא על שוטר ולא על אף יהודי, אבל ניאבק. לא יוציאו אותנו מפה בקלות”.

"הארץ", 23.8.2005:

אלפי חיילים ושוטרים יחלו היום בפינוי 2,100 מתבצרים בשא־נור ובחומש

כותרת גג בעמוד הראשון.

כותרת מרכזית, עמוד 3.

מתכוננים לקרב
בחומש מילא אתמול שאון
פטישים את הרחובות,
בשא־נור חיכו ל"מחזקים"
נוספים (דוד רטנר, ואלי
אשכנזי, עמ' 3א)

הפניה, עמוד ראשון.

לעומת המידע בכותרות הראשיות, בתחתית עמוד 3 פורסמה כתבה קטנה בה מידע שונה:

"המחזקים" הרבים לא הגיעו

הכותרת בתחתית עמוד 3.

שוב ושוב הסבירו
אתמול הדוברים שלא תהיה אלי
מות וכי אספי בשבוע שעבר את
כלי הנשק הפרטיים.
בשא־נור המשיכו אתמול לחכות "למחזקים".
אולם התקוות לא התממשו. האלפים לא הגיעו.

מטקסט הכתבה.

מהדורות החדשות בטלוויזיה שידרו את אותו המסר בדיוק: אמנם פינוי גוש קטיף עבר בשקט, אבל בשומרון זה יראה אחרת. כך, למשל, התנהלה השיחה בין חיים יבין והכתב הצבאי יואב לימור, בפתיחת מהדורת החדשות של ערוץ 1, 22ב - באוגוסט:

יבין: "יואב, מחר סיפור אחר לגמרי, מפלס החרדה של כולנו עולה. המערכה עוברת לחומש ושא־נור ושם אנחנו שומעים על מאבק מסוג אחר לגמרי. השאלה שלי אליך היא כמה אלימות צפויה שם, לאיזו עוצמת התנגדות של נוער הגנות מתכונן צה"ל?"

לימור: "תראה חיים, הלוואי שמחר יעמוד כאן אלוף פיקוד המרכז, יאיר נווה, ויאמר את אותם דברים שאמר הערב הזה אלוף פיקוד הדרום, דן הראל, ידבר על התושבים שגילו סובלנות, על החיילים שגילו איפוק, אבל אני חושב שבמפלס שבין רגישות ונחישות נראה מחר יותר נחישות ופחות רגישות. נראה הרבה יותר מעורבות של כוחות משטרה, כוחות מיוחדים. מי שאמור לפעול למשל, בשא-נור על גג מבנה המשטרה הבריטית זה הימ"מ ואולי זה אומר הכל, אנחנו נמצאים באזור עם אנשים אחרים לגמרי, עם מבנה טופוגרפי אחר לגמרי, עם אוכלוסייה אחרת לגמרי. [...] בהחלט מדברים פה על אפשרות למפלס אלימות גבוה, יש נשק שמסתובב שם כבר בשטח ויש חשש שיעשה בו שימוש, רבנים שברחו מהיישובים בימים האחרונים. הלוואי שכל זה לא יקרה, הלוואי שהכל יסתיים בהידברות וברוח טובה, אבל מהדברים ששמענו בשעות האחרונות, בהחלט הולכים לקראת דרמה גדולה מחר בשא-נור ובחומש, ואני אומר בערב הזה את מה שאמרתי אתמול בערב באותו הקשר: הלוואי ונתבדה. [...]"

יבין: "תודה לך יואב, אז כמו שאמרת, כוחות הביטחון מבינים שבשא-נור עלולה לפרוץ אלימות שלא היתה בפינוי גוש קטיף."

וכאילו ביקש להסיר כל ספק, סיים לימור את השיחה במסר הבא:

רק נאמר, כמובן, שאנחנו מרבע לשבע בבוקר נשדר לאורך כל היום, גם מחומש גם משא-נור, [...] יהיה חם, יהיה מעניין, וכדאי להיות איתנו בערוץ הראשון.

כותרת המהדורה של ערוץ 2, באותו היום, אמרה: **חשש ממאבק אלים מחר בעת פינוי ההתנחלויות בצפון השומרון. כך נראה גג המתבצרים בשא-נור.** אבל בעומק המהדורה, שידר אילן לייזרוביץ' כתבה משא-נור, והמסר שלו היה שונה לחלוטין:

בניגוד לאזהרות הללו של מפכ"ל המשטרה, לא ניכרת היום תכונה מיוחדת בשא-נור. נכון, ברחובות אמנם מסתובבים נערי הגבעות, במגדל המים קשרו חבלים ועל גגות בתים רבים נפרשו הלילה גדרות תיל - אבל למרות זאת, האווירה הכללית היא יותר של קייטנה ופחות של יישוב שנערך לקרב מאסף.

בערוץ 10 חזר הדפוס הזה על עצמו בדיוק מופתי. כותרת המהדורה אמרה: **החלה הספירה לאחור לקראת ההתנגשות בשא-נור ובחומש שבשומרון.** כתבתו של אריאל מרגלית משא-נור הסתיימה במלים הבאות:

פחות 24 - שעות לפני הפינוי שאמור להתחולל כאן בשא-נור, וזה מה שקורה מאחורינו: לא רק שהיישוב הזה משדר עסקים כרגיל, אלא בתחתית המבצר - מה שאמור להיות מעוז ההתנגדות - ילדים משחקים על טרמפולינות.

כשהתברר, בסופו של דבר, שהפינוי עבר ללא התנגשות אלימה בין יהודים ויהודים, התחלפה החרדה באופן מידי בגאווה האחדות - כאילו הוכחנו לעצמו, כפי שכתב עורך "מעריב", אמנון דנקנר, שבאמת "עברנו את זה יחד". במקום לבחון כיצד קרה שנסחפו אל תסריטי האימה, בחרו אמצעי התקשורת לטפוח לכולנו, ובעיקר לכוחות הביטחון, על השכם. יום לאחר

סיום הפינוי, 24 - באוגוסט, חג "מעריב" את הניצחון באופן רשמי, ובפאתוס של נאומי יום העצמאות, במאמר שפרסמו אמנון דנקנר ודן מרגלית בעמוד הראשון, תחת הכותרת: **שמונה ימים, מדינה אחרת**³:

אל יהא הדבר קל בעינינו. היה כאן ניתוח שלא היה עוד כמותו בתולדות הציונות והוא נעשה בלי הרדמה, עם כל הכאב של העצבים החשופים ביותר של הנפש הישראלית. חברות אחרות התפרקו, התגוששו באלומות ורחצו בדמים על הרבה פחות מזה. אבל אנחנו, באמת, עברנו את זה ביחד.

בעמודים 2-3 של אותו הגיליון, תחת הכותרת **יכול להיות שזה נגמר?**, ממשיך בן כספית באותה הרוח:

מדינת ישראל הפגינה עוצמה בלתי מתפשרת. זה היה ניצחון היסטורי מכריע, מהדהד, של הריבונות הישראלית הממלכתית. בעייתית ככל שתהיה, מעוררת מחלוקת ככל שתעורר, תוכנית ההתנתקות יושמה במלואה, כמעט ללא נפגעים, כמעט ללא אלימות, חלק, מהר ובאופן אלגנטי (אם נתעלם לרגע, באלגנטיות משני המחבלים היהודים שרצחו שמונה ערבים בשבועות האחרונים). [...]

צה"ל, כמו צה"ל. הכנה מדוקדקת, ביצוע מושלם. דני חלוץ בשטח, אף אחד לא במתח. החדשות הטובות הן שצה"ל הוא צבא העם והעם הוא עם אחד.

כך הפכו אנשי כוחות הביטחון, בדיעבד, לגיבורים הגדולים של ההתנתקות. כך, למשל, אמר יואב לימור, בדיווח ישיר מהשטח ב-18 באוגוסט, במהדורת החדשות בערוץ 1:

אם צריך לבחור גיבורים לאירועים האלה, שחוויו בימים האלה, הימים הכל כך קשים, אז שני גיבורים: התושבים שהתפנו מבתיהם, שמענו את קולם בכתבה ששירנו זה עתה, ומנגד, החייל והשוטר, שבאמת עמדו פה תחת מראות קשים וקללות והיה להם באמת לא קל, גם בחום הכבד ובתנאים הלא קלים ששררו כאן, אבל הם הביאו לכולנו, למדינת ישראל, הרבה-הרבה כבוד, חיים.

וכך אמר אלון בן דוד, ב-19 באוגוסט, במהדורת החדשות של ערוץ 10:

כמו תמיד, אני חושב, המכשול הגדול של הצבא הוא חוסר האמונה שלו בכוחו שלו. וראיתי את זה לפני הרבה מבצעים של הצבא, והרבה פעמים הצבא שם לעצמו את המכשול הזה, פשוט לא מאמין שהוא מסוגל לעשות דברים [...] ראיתי השבוע, באמת, בגוש קטיף, אלפי גיבורים. ואנחנו מכירים את הפנים המוכרות: את אורי בר לב, ואת דן הראל, אבל באמת אלפי אנשים שהיו פשוט גיבורים. חיילים, שוטרים, בסיטואציות בלתי אפשריות, שעמדו ממש בגבורה. צריך לתת קרדיט גם לאנשים שתכננו את המבצע הזה. שהכינו את הכוחות בצורה באמת מדהימה, אני חושב, מעבר לציפיות.

3. הפאתוס במאמרו של דנקנר הזכיר ימים רחוקים. כך, למשל, הוא כתב ב-17 באוגוסט, במאמר שהתפרסם בעמוד הראשון ב"מעריב", תחת הכותרת **האומה כולה מביטה בכם**: "מפנה ומפונה, חייל, שוטר, מתיישב ומפנין, דעו גם ברגעים הקשים, הכואבים והמרגיזים בתוך עטיפת החום הכבד המתיש את העצבים המגורים: האומה כולה מביטה בכם. כואבת, עצובה, מוטרדת, מסוכסכת בליבה, חשוקת שפתיים וקמוצת אגרופים".

גם ההתנהלות התקשורתית מולנו, באמת מרשים.

ורק אורי כהן-אהרונוב, בשיחה עם יעקב אחימאיר, במהדורת החדשות של ערוץ 1 23ב - באוגוסט, ניסה לבדוק האם אמצעי התקשורת חייבים בחשבון נפש על האופן שבו סיקרו את האירועים:

אחימאיר: "מצטרף אלינו כתבתנו לענייני משטרה, אורי כהן אהרונוב, באותו עניין. אורי, האם להערכתך צה"ל והמשטרה השתמשו בתקשורת כדי לתרום למלחמה פסיכולוגית נגד המתנחלים, אורי?"

אהרונוב: "קשה להימנע מכך, אני אומר לך מדוע. תראה, בשפרעם ובשילה, שני פיגועים חמורים, איש לא ידע על כך מראש. ואיש לא התריע על כך מראש. לעומת זאת, באשר לגוש קטיף, ויותר באשר לשא-נור, היו תרחישי אימים שפורסמו על ידי גורמי הביטחון, צה"ל והמשטרה. רק לדוגמה קצרה: 'חשש לירי והתאבדויות בגוש קטיף', 'מצבורים של רימוני גז, עשן והלם, בקבוקי תבערה וירי צפוי בשא-נור', עד כדי כך שאנחנו קיבלנו את הדברים, לא רק כתבי המשטרה אבל גם כתבי המשטרה, מגורמים שאנחנו מקושרים אליהם."

אחימאיר: "כלומר, אתה חש שהגורמים הללו שאתה מקושר אליהם, הטעו אותך ואת חבריך?"

אהרונוב: "כן, זה לא פוטר את התקשורת, גם פה עניין של חשבון נפש..."

אחימאיר: "נכון, מיד נגיע."

אהרונוב: "אבל, ניתן לקבוע לפי דעתי, שמדובר כאן לפחות בהגזמה פראית ובהפחדה, ויותר מזה באיזושהי מלחמה פסיכולוגית, שהתנהלה, אני לא יכול לשים בדיוק את האצבע, אולי בציבוריות, אולי נגד המתנחלים, אולי נגד גורמים אחרים, והתקשורת, התקשורת חייבת פה איזושהי חשבון נפש - לא בדקנו, לא התרענו, נשאבנו, התמכרנו לאקשן, למבצע, עם כל הכבוד למבצע המרהיב, אבל הכותרות האלה לא היה להם שום כוונה... ואם באמת היה מידע, או לפחות הערכה, שלמשל בשא-נור צפויים שמה הפרטיזנים שבמתנחלים לפעול, הרי מדוע לא פשטו על היישוב הזה לפני שבועיים? מדוע לא בדקו אם באמת יש שם בקבוקי תבערה, רימוני גז והלם ונשק כדי לפעול? מדוע רק היום במשך היום התברר שבסך הכל, זה היה יום לא כל כך סוער?"

אחימאיר: "אבל מדוע הכתבים, שעסקו בפינוי ומסרו את ההערות הללו, ממש נוצלו? ממש פרסמו את הדברים, ללא אבחנה, ללא בדיקה, כפי שאתה אומר?"

אהרונוב: "אני אומר, אי אפשר לומר על עיתונות שהיא מנוצלת,"

אחימאיר: "על חלקה..."

אהרונוב: "אבל אפשר לומר דבר אחד, במסגרת המבצע הגדול, שיש לציין אותו וקטונתי מלציין אותו לטובה, אבל במסגרת המבצע הגדול עצמנו עיניים נוכח הכותרות, נוכח ההדרכות, נוכח התדריכים, ואחד הדברים שצריך לחשוב עליהם להבא, זה למשל הסוג הזה של תרחישים שהתבררו כלא נכונים, שחור-לב! בלי ניואנסים!"

"ערב שידורים שכולו תרסיס השהיה"

במסגרת הסיקור המבוהל והמאיים של ההתנתקות, מצאה לה הפרספקטיבה המציאותית יותר מקום דווקא בטורים של מבקרי הטלוויזיה בעיתונים. הטקסטים החריפים שכתבו יצרו מצב כמעט סוראליסטי: העיתונים מפרסמים כותרות מאיימות וחסרות-בסיס, אבל מפרסמים גם טורים המבקרים את העובדה שערוצי הטלוויזיה משדרים בדיוק את אותן הכותרות. הנה, למשל, קטע מהטור של רענן שקד, שהתפרסם ב-4 באוגוסט, בעמוד 25 של "ידיעות אחרונות", תחת הכותרת **כמה נגמר?**

הא? להתעורר? כבר בוקר? תגידו, הם הגיעו בסוף לגוש קטיף? ההתנגשות התחילה? האלימות היתה בלתי נמנעת כמו שהבטיחו? היה טעים? [...]

אילן לייזרוביץ', שליחנו באופקים הבטיח לנסים משעל בפעם השמונים כי "מיד ייצאו האלפים למצעד, וההתנגשות, נדמה, היא הפעם בלתי נמנעת", אבל המפגנים פשוט לקחו את הזמן וסירבו לצאת מדעתם כמובטח. בחייאת, נדמה שגם משעל רצה לומר להם, אנחנו לא נהיים כאן צעירים יותר! הבטחתם יונה עם מקל של עיט, קדימה. בצר לו, הובהל טומי לפיד לאלופן בניסיון להנשים את הפאניקה הציבורית הגוועת לנוכח עיקובה האין סופי של האלימות המיוחלת. "יכולה להיות שפיכות דמים!" - הבטיח לבוחר העומד לזפזפ. "זה ניסיון הפיכה!"

גם כן ניסיון הפיכה. בעוד הכיכר הכתומה שמאחורי לייזרוביץ' הולכת ומתרוקנת בשלווה גמורה, המשיך משעל לקוות: "הנה מתחיל עכשיו המצעד! המצעד הזה שפניו כה חששה המשטרה!". גם כן חששה. השוטרים מאחורי נוסבאום נראים על סף נמנום. "כרגע אנחנו בשלב של מנוחת הלוחם", מתנצל כתבנו. מה נאמר; תקופת ההמתנה טרום ששת הימים היתה עצבנית פחות. זה היה, ללא ספק, ערב שידורים שכולו תרסיס השהיה.

3 < "ים של דמעות"

כפי שראינו, אמצעי התקשורת צבעו את סיקור ההתנתקות בצבעים עזים של חרדה מפני התנגשות אלימה בין כוחות הביטחון ובין המתנחלים. אבל לתחושת החרדה התלווה גם מרכיב נוסף, מתלהם לא פחות - ההתנתקות הוצגה על ידי כל אמצעי התקשורת כאירוע טראומטי בקנה מידה לאומי: המתנחלים עוברים טראומה, המפנים עוברים טראומה, והישראלים כולם עוברים את הטראומה איתם. מתחילת אוגוסט ועד לאחר שהסתיים הפינוי התפרסמו יותר מ-1,200 כתבות שחזרו וסיפרו סיפור קורע לב על הכאב והקושי הנפשי של כל מי שהיה מעורב באירועים.

מהדורות החדשות בערוצי הטלוויזיה ועמודי החדשות בעיתונים הוצפו בתמונות ענק, קורעות לב, של בכי: חיילות מתחבקות בדמעות עם מתנחלות, שוטרים ומפונים מתפללים ובוכים יחד, אבות המתקשים להישיר מבט אל ילדיהם. תמונות הבכי הופיעו בכל מקום, גם ב"הארץ", שאינו מוכר כעיתון רגשני במיוחד. העיתון פרסם תמונות כאלה ב-10 באוגוסט, ב-14, ב-16, ב-18, ב-21, וגם לאחר מכן. ב"ידיעות אחרונות" של ה-16 באוגוסט, הכריזה הכותרת הראשית - **חיבוק אחרון** - על רקע תמונת ענק של מתנחלת בוכיה, החבוקה בזרועותיו של קצין צה"ל שהכאב המאופק ניכר בפניו. ב-18 באוגוסט, תחת הכותרת הראשית **שלום לעזה**, פרסם העיתון תמונת ענק של מתנחלת מתייפחת, על סף עילפון. בזרועותיה של המתנחלת ישבה בתה הפעוטה, המומה; מימינה תמכה בה קצינה בוכה; ומשמאלה ניצבה חיילת מלאת חמלה שליטפה את התינוקת. הכותרת הראשית של "מעריב", ב-14 באוגוסט, הכריזה - **בדמעות**.

"ידיעות אחרונות", 16.8.2005, עמוד ראשון.

"מעריב", 14.8.2005, עמוד ראשון.

לצד הכותרת, הודפסה תמונה מתוך טקס הפרידה של תושבי אלי סיני מהיישוב - ובמרכזה רב היישוב המחבק ומנחם את אחד התושבים. 18 - באוגוסט, תחת הכותרת הדרמטית **הגוש נפל**, נפרשה תמונת תקריב עצומה של צעיר מפונה, המתייפח מחלון אוטובוס הפינוי.

כך נראו הדברים גם במהדורות החדשות בטלוויזיה. כך, לדוגמה, הוקדשו 37 דקות מתוך מהדורת החדשות של ערוץ 1, 21 - באוגוסט, לסיקור נרחב של הכאב והצער. המהדורה כולה ארכה 48 דקות. ערוץ 10 הקדיש 19 - באוגוסט 36 דקות מתוך מהדורה של שעה לאותו הנושא. במהדורת ערוץ 2 של אותו היום תפסה הטראומה 36 דקות מתוך 60. לאורך הדקות הארוכות האלה, התלוו לכתבות לא פעם אמצעי עריכה שאינם מאפיינים כתבות חדשותיות: לכתבות רבות התלווה מוזיקה נוגה, נגינת פסנתר או גיטרה חרישית, ושירי ארץ ישראל הישנה והטובה ("כמו צמח בר", "העצב אין לו סוף", וכן הלאה). על רקע הפסקול, נראו לעתים מזמנות צילומים פסטורליים של שקיעות וגלי ים. זה היה סיקור שכולו הזדהות רגשית ללא גבולות, וללא כל חוש ביקורת. העדויות שהצביעו על כך שההתנתקות הרבה פחות טראומטית בכל המובנים - ושאלו אפילו היה על מה לשמוח - נדחקו גם כן אל שולי הסיקור.

על מה בכינו, אם כן? קודם כל, על מר גורלם של המתנחלים. יותר מ-740 כתבות עסקו במהלך התקופה בייסורי הנפש והגוף של אלה שנאלצו לעזוב את בתיהם - ובמיוחד של ילדיהם. להלן, שוב, רשימה חלקית של כותרות:

ילדים עומדים מול הוריהם ומבקשים הסבר. ואין הסבר ("הארץ", 5 באוגוסט, עמוד 7).

לכאוב ביחד ("הארץ", 12 באוגוסט, עמוד 1).

ימי חורבן הבית ("הארץ", 19 באוגוסט, עמוד 4).

הדם יישאר כאן לנצח ("ידיעות אחרונות", 15 באוגוסט, כותרת ענק, עמודים 10-11).

אבא, איך אורזים ים? ("מעריב", 5 באוגוסט, מוסף שבת, עמוד 9).

כבר לא מציירים בתים ("מעריב", 12 באוגוסט, מוסף שבת, עמוד 14).

"חתכתם לי את הלב" ("מעריב", 16 באוגוסט, עמוד 10).

"3 פעמים ישבתי שבעה, ואני מרגישה שזו הפעם הרביעית" ("מעריב", 23 באוגוסט, עמוד 9).

העיסוק האובססיבי ברגשותיהם של המתנחלים התפשט גם אל מעבר לעמודי החדשות. העיתונים הגדולים הקדישו מוספים מיוחדים לנושא. המוסף המיוחד של "מעריב", שהתפרסם 14 - באוגוסט, ונקרא **חבלי פרידה**, הוצג כך על ידי העיתון: **רגע לפני שהמסך יורד על מפעל ההתיישבות בעזה, רגע לפני שהשערים ננעלים, רגע לפני הפינוי. התנתקות 2005, גיליון מיוחד.** למחרת ב"ידיעות אחרונות" הכותרת הראשית של מוסף "24 שעות" היתה: **מילה אחרונה ופרידה.** כותרת המשנה בעמוד 10 של אותו המוסף אמרה: **הקירות בגוש קטיף ימשיכו לדבר גם אחרי הפינוי: הם יספרו על תחושת הבגידה, על האכזבה, על תחילת הגענוע. מסע מצולם בין כתובות הגרפיטי של המתנחלים.**

ההצפה הרגשית הזו השתלטה גם על מהדורות החדשות בטלוויזיה, וכאן נוספו אל תיאורי הסבל גם הפאתוס בקולם של המגישים והכתבים, והמוזיקה הנוגה. בערוץ 2, 14 - באוגוסט,

סיפר הכתב ניר דבורי על מתנחלי אלי-סיני, דוגית וניסנית: "תושבי ההתנחלות הקטנה נפרדו אתמול מהבית, מחלקת האלוהים הקטנה שבנו במו ידיהם". בערוץ 10, 14 - באוגוסט, אמר הכתב אפי טריגר על תושבי אלי-סיני: "מבוגרים וילדים, גברים ונשים, דתיים וחילוניים, כולם בכו אמש על היישוב שעוד מעט ישאירו מאחור". ב-19 באוגוסט, על רקע צילום של נערה המחבקת את דגל ישראל בצאתה מביתה, אמר רותם אברוצקי, כתב ערוץ 1: "ומעבר לכביש, מחזה נוסף שמקפא את הדם. שברון הלב ברגע עזיבת הבית".

ילדים עומדים מול הוריהם ומבקשים הסבר. ואין הסבר

"הארץ", 5.8.2005, עמוד ב7.

אבא, איך אורזים ים?

איתמר, הילד החם שלי בן השבע, הביט השבוע בזעם בארזונים שהכנו, ולא הבין למה לא נעזת. אם כבר אז כבר, לארוז את הכל • "נרביק את הקרמזונים יותר ונארוז את הבית. כעצם מחבר עוד ועוד קרמזונים ונארוז את כל אלי סיני. זאת הים, אבא, אם אפשר, אז גם" • אלי בזהרנה נפרד בדמעות מהבית ומהתבירים באלי סיני. קצת יותר משבוע לפני שתישטט הרפיקה בדלת

"מעריב", 5.8.2005
מוסף השבת, עמוד 9.

"ידיעות אחרונות", 15.8.2005, כותרת ענק, עמודים 10-11.

כבר לא מציירים בתים

בציורים של הילדים יש עכשיו מרקמושים שהודשים בתים ועוקרים עצים • ואצל חלק מן המבוגרים באמת רצים בראש סרטים של השואה, אומרים הפסיכולוגים • ובני הנוער הם הכי מראיגים, כי בגיל ההתבגרות הכל שחורלבן, והם מדברים עילכו עד הסוף

"מעריב", 12.8.05
מוסף השבת, עמוד 14.

"ידיעות אחרונות",
15.8.2005, "24 שעות",
עמוד 10.

"הארץ", 12.8.2005, עמוד ב1.

"מעריב", 14.8.2005, מוסף מיוחד, עמוד ראשון.

"ידיעות אחרונות", 18.8.2005, גיליון מיוחד, עמוד ראשון.

חייל שמוביל ילד מתוך ביתו • זקן שפורש הצידה, לתפילה אחרונה • בנוף מגוריו • שוטרת שבוכה על כתף חברתה למשימה • עוזבים את נוש קטיף – התמונות שיישארן אחרי הפינוי • גיליון מיוחד

בכינו, אם כן, על סבלם הנפשי של המתנחלים - אבל לא רק עליו. מדי יום ביומו, חזרו אמצעי התקשורת והבהירו שייסורי הקיום הקונקרטיים של המפונים רק מתחילים: הם יאבדו את חיי הקהילה שלהם, ויאלצו לעבור לחיות בעיר; הבתים שהציעו להם קטנים מדי, והם לא יוכלו להכניס אליהם את כל הרכוש שצברו במהלך השנים; השכונות שבנו עבורם צפופות מדי; משטחי הדשא עדיין לא נפרשו; המזגנים לא תקינים; אין מקומות חניה. כותרת בעמוד 6 של "הארץ", 24 - באוגוסט, אמרה: **מתנענעים למרפסת באלי סיני, וחולמים על מקום ליד הים**. כותרת בעמוד 14 של "ידיעות אחרונות", 18 - באוגוסט, הכריזה: **"זה כמו מעברה"**. כותרת המשנה הסבירה: **המפונים ההמומים מתקשים להתרגל לקראוילים ("הקירות כאן דקים") ולבתי המלון ("הפועלים התאילנדים שלי גרו בחדר יותר טוב")**. 22 - באוגוסט, אמרה כותרת בעמוד 7 של "ידיעות אחרונות" - **"זו לא קראווילה - זו חראווילה"**. "מעריב" הקדיש ב-1 באוגוסט את כפולת העמודים 2-3 לנושא, תחת הכותרת **חלוצי הקראוילות**. כותרת המשנה סיפרה: **ראשוני המפונים שהגיעו לניצן קיבלו את המפתחות בחיך - אבל עם דמעות בעיניים; רבים מהם התאכזבו לראות את הבתים הקטנים; חלקם התלוננו על הצפיפות הרבה בשכונה; וכולם התנענעו לבית שנשאר בניסנית**. בכתבה עצמה נכתב:

מריה ובעלה עמוס, שעוזבים את ניסנית אחרי 12 שנים, לא הצליחו לדמיין איך יסתדרו עם שלושת ילדיהם במבנה של 60 מ"ר. מריה לא הצליחה לעצור את הדמעות. עמוס ניסה להרגיע אותה, אבל הוא בעצמו היה נסער. "חיפשנו אלטרנטיבה אחרת ולא מצאנו, אז הברירה שנשארה היתה לקחת קראווילה", סיפר. "עכשיו כשאנחנו רואים במה מדובר אנחנו פשוט בהלם. הקראוילות כל כך קרובות שזאת קטסטרופה. רק שלא יהיו פה סכסוכים בין השכנים. איך אני יכול להתלבש בחדר שלי כשהחלון של השכנים כל כך קרוב?"

ובכינו גם על ההתנחלויות עצמן, גן העדן עלי אדמות שבנו לעצמם המתנחלים - ועכשיו נאלצו לעזוב. אמצעי התקשורת חזרו והדפיסו, חזרו ושידרו, תיאורים ציוריים, נוסטלגיים, מלאי פאתוס של מפעל ההתיישבות המפואר - תמונה אידילית לחלוטין, שהופרעה מפעם לפעם רק על-ידי הטרור הפלסטיני. "ידיעות אחרונות", למשל, הקדיש לנושא גיליון מיוחד של המוסף לשבת, 12 - באוגוסט. שש כתבות התפרסמו במוסף, תחת הכותרת הכללית - **זה היה ביתי**. באחת הכתבות, תחת הכותרת **בשם האב**, מבקשת שמחה, מתנחלת: "הביטו בדקל בחוץ. פעם, לפני 20 שנה, נפל חרצן של תמר באדמת החצר, וכעבור זמן קצר נבט הדקל". בכתבה אחרת בסדרה, שכותרתה **מקום בטבע**, אומרת מתנחלת: "היו לנו כאן חיים טובים, חיים שאני מאחלת לכל אזרח במדינה. הגשמו פה את כל החלומות שלנו". ותחת הכותרת **רק בגלל הרוח נכתב**:

"זו היתה אהבה ממבט ראשון", אומרים בני הזוג, ועיניהם נוצצות. "מצאנו פה שלוה ורוח מיוחדת במינה. קהילה מאמינה, ערכית, הרואה בחיים פה שליוחות".

17 - באוגוסט, פרסם "הארץ" כתבה בעמוד 7 תחת הכותרת **היישוב יתפנה היום; טובי ירד לראות בפעם האחרונה את הגלים ש"מרגיעים אותו"**. בכתבה עצמה נכתב:

"אני לא מבין איך סקרי החופים בעיתונים לא כללו אף פעם את החוף שלנו, כאילו אנחנו מצורעים. מה, אנחנו לא חלק מישראל? זה החוף הכי טוב".

החוף באמת מדהים. חול זהוב בשפע, נקי ורך. המים נקיים מביוב ושמונים. הגלים - גם הם נעלמו קצת מחופים רבים בארץ, בגלל המרינות ושוברי הגלים, ובחוף דקלים הם עולים גבוה גבוה ומעלים איתם מתרחצים. "זה מרגיע אותי", מסביר טובי.

החיים בהתנחלויות היו יפים, אם כן, אבל גם מסוכנים, ולכן אל האבל על הפינוי הצטרפה גם סקירה כמעט נוסטלגית של מאבק הקיום של המתנחלים. ב"יומן ההתנתקות" של ערוץ 1, 11 - באוגוסט, דיווח מנחם הדר מההתנחלות מורג. "בתקופת האינתיפאדה", הסביר הדר, "כל יציאה וכניסה ליישוב היתה סכנת חיים". ויצחק גאווה, תושב ההתנחלות, תיאר באריכות את שגרת חייו במקום:

"כל שקית חלב - אתה נוסע אליה 30 ק"מ הלוך חזור, שקית חלב, לחם, לא משנה מה. הלכתי לעשות קניות לבית. בחזרה ארב לי פה מחבל על הרמפה, דפק בי מחסנית, המשכתי לנסוע, לא עצרתי, האוטו התדרדר לבד כי ראיתי שיש לי דם בראש, דם בכתיף... כל הגוף שלי דם, ברוך השם, יצאתי בנס גדול, נס. כל הזמן היה פה בעיות ביטחון - מההתחלה שבאנו לפה".

15 - באוגוסט, פרסם "ידיעות אחרונות" כפולת עמודים תחת הכותרת - **הדם יישאר כאן לנצח**. הכפולה עסקה במשפחות שיקריהן נהרגו בפיגועים, וכעת הם אמורים לעזוב את בתיהם. כותרת המשנה אמרה: **פגישה קשה עם שלוש משפחות המשאירות מאחור הרבה יותר מבית, פרנסה וזיכרונות; תושבים שהחיים בגוש קטיף עלו להם בדם - ערב הדפיקה בדלת. ומוסף חבלי פרידה של "מעריב", שהוזכר לעיל, כלל כפולת עמודים תחת הכותרת **נזכור את כולם**. וכותרת המשנה של אמרה: **75 אזרחים נרצחו בפיגועי טרור ברצועת עזה; 193 חיילים נפלו בקרב על הגנתה מאז תום מלחמת ששת הימים; אלה שמותיהם, כפי שיונצחו בקרוב על האנדרטה המרכזית שתוקם ביישוב ניצן**.**

ובכינו לא רק על כל אלה, אלא גם על מר גורלם של אנשי כוחות הביטחון. יותר מ-350 - כתבות שהופיעו במהלך חודש אוגוסט עסקו בחיבוטי הנפש של אלה שנאלצים לפנות את אחיהם מהבית. הכותרות הבהירו: זו משימה בלתי אפשרית, אבל חייבים לבצע אותה. ולכן, יש אישור גורף - מותר לבכות. כמה דוגמאות:

אלוף פיקוד דרום: "צה"ל נבחר להיות הכלי למימוש הטרגדיה" ("הארץ", 15 באוגוסט, עמוד ראשון).

המפנים ייצאו עם פצעים בלב ובנפש ("הארץ", 15 באוגוסט, עמוד 4).

מפנים ובוכים; צה"ל: "עדיף שהחיילים יבכו" ("מעריב", 18 באוגוסט, עמוד 8).

מפנים ביחד: אב ובנו ("ידיעות אחרונות", 3 באוגוסט, עמוד 5).

אחים לפינוי ("ידיעות אחרונות", 2 באוגוסט, עמוד 5).

אלוף פיקוד דרום: "צה"ל נבחר להיות הכלי למימוש הטרגדיה"

"הארץ", 15.8.2005
עמוד ראשון.

166 - באוגוסט, פרסם "ידיעות אחרונות" כתבה גדולה בעמוד 13, תחת הכותרת - **הלוויה לבית-הכנסת**. בכותרת המשנה נכתב: **צוערי קורס הקצינים לא היו מוכנים למשימה שניצבה בפניהם: הפינוי הראשון של בית כנסת בגוש קטיף; הם התפללו עם התושבים, בכו איתם ולעיתים אף נשברו - אך בסוף עמדו במשימה**. בכתבה עצמה נכתב:

החיילים, קציני צה"ל לעתיד, התקשו להמשיך ולהסתיר את רגשותיהם. הם התחבקו עם התושבים ומיררו איתם בבכי בשל המשימה. חלק מהחיילים אף התקשו לבצע את המשימה ופשוט התיישבו על הקרקע במעגל גדול והחלו מתפללים עם התושבים. כל אותו הזמן המשיך סא"ל יוחננוף לדבר עם החיילים, לחבקם, ולהמשיך במשימה של פינוי בית הכנסת.

ובמהדורת החדשות של ערוץ 10, 15 - באוגוסט, ראיין עמנואל רוזן את האלוף דן הראל, בנווה דקלים. כך זה נשמע:

עמנואל רוזן: "ראינו פה חיילים בוכים, יכול להיות שבסוף גם נראה אלוף בוכה?"

האלוף הראל: "אני לא חושב שתראה אלוף בוכה, אבל אצל הרבה אנשים הבכי בא מבפנים."

מה חסר, אם כן, בטרגדיה הזו, שהשתקפה מעמודי העיתונים וממהדורות החדשות של חודש אוגוסט כולו? קודם כל, חסרים כל אותם המתנחלים (וכל אותם החיילים והשוטרים), שלא מיהרו אל הכתבים כדי לשפוף בפניהם את לבם. המתנחלים הרבים שקיבלו עליהם את הדין, שלא הרגישו שחבר עליהם עולמם, ושדווקא ידעו להעריך את מה שקיבלו תמורת הפינוי, הופיעו רק מפעם לפעם בעומק הכתבות - ולעיתים נדירות ביותר בכותרות. כך, למשל, הופיעה תושבת ניסנית, שלהבת כחלון, לרנע אחד בכתבה ששודרה במהדורת החדשות של ערוץ 1, 33 - באוגוסט, ואמרה: "יהיה לנו כאן אזור משגע בדיוק כמו שהיה לי בניסנית - רק יותר בטוח". 33 - באוגוסט, פורסמה כתבה בעמוד 5 של "ידיעות אחרונות", תחת הכותרת - **התוכנית: כל משפחה תוכל לבנות בריכה בחצר**. בטקסט הכתבה נכתב:

חשיפה: כך ייראה ניצנים, יישוב היוקרה של מפוני גוש קטיף: וילות עם גגות רעפים משופעים על מגרשים של חצי דונם, שתי חניות בכל בית, מחסן בקומת קרקע, מרתף, עליית גג - והשיא: אישור להקים בריכת שחייה בכל אחת מהחצרות [...]

כאמור, באופן חסר תקדים, כל מגרש ביישוב החדש יקבל אישור מראש להקמת בריכת שחייה. התשתיות שיוקמו במקום - כולן תת-קרקעיות - יכללו כבר דרכי ניקוז למי הבריכות. כמו כן תותר הקמת פרגולה בגודל של עד 2 מטרים מקו הבניין.

פעם אחת, בערוץ 10, הגיע משהו מכל זה אל כותרות המהדורה. זה היה ב-23 באוגוסט, והכותרת אמרה - **מאות דירות המיועדות למפונים נותרו ריקות**. כתב הערוץ, חיים הר-זהב, אמר בכתבתו: "מי שאומר לא לדירת ארבעה חדרים עם נוף לים, אומרים שם [במנהלת סל"ע] בנחישות, לפחות שלא יתלונן". גם לעמוד הראשון של "ידיעות אחרונות" זה הגיע פעם אחת, בטור פרשנות של נחום ברנע, שפורסם ב-16 באוגוסט. נכתב שם: "בעל הבית, מתנחל מבוגר,

ניגש לנחם אותו [את החייל]. 'אין מה לבכות', אומר המתנחל. 'היה לי בית יפה בירושלים, היה לי בית יפה כאן. יש לי כבר בית יפה חדש, באשקלון. מה זה בית בסך הכל, אבן'."

יתרה מזו: רק לעתים נדירות ביותר, במהלך החודש כולו, הופיעה בכלי תקשורת זה או אחר ההשוואה המתבקשת של מצוקת המתנחלים למצוקות של קבוצות אחרות בחברה הישראלית. כך, למשל, הופיעה ב"מעריב", 8ב - באוגוסט, כתבה בתחתית עמוד 17, תחת הכותרת - **בשנה האחרונה: 2,000 משפחות נזרקו לרחוב**. בכותרת המשנה נאמר - **נגד הפינוי הזה לא היו פעולות מחאה; גם לא קראויות; אלפי ישראלים פונו בשנה האחרונה מבתיים לאחר שנקלעו למצוקה כלכלית**. ב"הארץ", 2ב - לאוגוסט, הופיעה כתבה בעמוד 10, תחת הכותרת **מגיפת טרמיטים מאיימת על בתי העולים באופקים**. לקראת סוף הכתבה, נכתב:

באחרונה, ערכו זילברשטיין וקרפיבין מחקר השוואתי קטן והלכו לבדוק את הקרווילות שמציעים עתה למפוני גוש קטיף. הן חזרו עוד יותר כועסות. "הקרווילות הן קונסטרוקציה הרבה יותר אמינה מהבתים שלנו".

וב"ידיעות אחרונות", 15 - באוגוסט, כתב סבר פלוצקר את הדברים הבאים במאמר דעה, תחת הכותרת **תרגיל בחשבון תודעתי**:

30,000 הוא מספר המשפחות שנוספו במרוצת השנה למעגל המתרחב של הישראלים העניים. [...] 1,500 הוא מספר משפחות המתנחלים ברצועת עזה. המדינה מפנה אותם משטח אש ומחלצת אותם מאימת טרור. המדינה מציעה להם תנאי מגורים וקליטה סבירים במרחק של קילומטר ממקומות מגוריהם הקודמים. משפחת מפונים ממוצעת תקבל כ-20 מיליונים שקלים פיצויים. [...] הם ימצאו תעסוקה, ייקלטו בסביבה חדשה וסוף סוף יחזרו לחיים נורמליים. אבל התקשורת מקדישה לפינוי משאבי סיקור ללא תקדים כשההזדהות הרגשית והלאומית עם גורל המפונים עולה על גדותיה ומציפה כל טור וכל שידור. עניי ישראל - שמספרם גדול פי 200 - כלומר 2,000% ממספר מתנחלי עזה - לא יכולים אפילו לחלום על מפגן אהדה שכזה.

גם העובדה שחיילים רבים נהרגו במהלך השנים בשמירה על ההתנחלויות לא העסיקה את אמצעי התקשורת כפי שהיתה אמורה לעשות. רק לעתים נדירות הופיעו כתבות כמו זו של עמיר בן-דוד, שהתפרסמה בעמוד 7 ב"ידיעות אחרונות", 23ב - באוגוסט, תחת הכותרת - **שלום ולא להתראות**. כותרת המשנה של הכתבה אמרה - **היינו חמישה חברים שיצאו יחד לשירות מילואים בנצרים; ארבעה נהרגו בתוך שבוע אחד; 11 שנים אחרי יצאתי לנצרים כדי להיפרד בפעם האחרונה מדרור, חזי, יותם וגיל**. בכתבה עצמה, כתב בן-דוד:

נצרים נותרה במקומה. אנשים המשיכו לעשות בה שבת. חיילים המשיכו לשמור עליה. הרבה יותר חיילים. הפלוגה הפכה לשתיים, השתיים הפכו לגדוד. נוספו כוחות שריון, הנדסה ותצפיות. הדרך כבר לא היתה עטופה בפרדסים. עוד מטר ועוד מטר "חושפו" על-ידי הצבא, ומי שנסע עד אתמול לנצרים ראה סביבו בעיקר מדבר.

במרצות השנים נהרגו עוד לוחמים ולוחמות על הגנת ההתנחלות הזו [...] במלאת עשר שנים לאותו שבוע נורא החלטנו לקיים במקום טקס זיכרון לחברים שלנו. את הטקס קטעו לפתע צעקות. רכז הביטחון של היישוב כעס מאד. הוא התרעם על כך שחיילי הגדוד שעומדים בטקס לזכר חבריהם מאחרים ללוות את האוטובוס עם התושבים החוצה.

[...] הזיכרון הזה, שבשבילי הביע זלזול בוטה בזכר האנשים שהגנו על הבית שלו, נחרט ולא מרפה.

העיסוק האובססיבי במצוקת המתנחלים נראה בעייתי, אם כן, גם בתוך ההקשר הישראלי- הפנימי. אבל כדי להבין את משמעותו עד תום, צריך להביט בו על רקע ההתעלמות הכמעט- מוחלטת של אמצעי התקשורת מהסבל ארוך השנים שגרמו ההתנחלויות לפלסטינים ברצועת עזה. בין ההתרפקות הנוסטלגית על חולות הזהב של חופי ההתנחלויות לבין הבכי הבלתי פוסק על מר גורלם של המתנחלים, לא מצאו אמצעי התקשורת מקום לבחינה מעט יותר מציאותית של ההיסטוריה של ההתנחלויות, ושל תפקידן בסכסוך הישראלי-פלסטיני. דיון מסוג זה הופיע רק לעתים נדירות ביותר. הנה, למשל, אמנון אברמוביץ' במהדורת החדשות של ערוץ 2, 192 - באוגוסט:

1,600 משפחות רבצו בתוככי מיליון ורבע פלסטינים. הם ישבו על שליש מהשטח, על רבע מהמים. זו הייתה סיטואציה קולוניאלית שאין עוד כמוה בעולם. סיטואציה חמדנית, חמסנית, חסרת תכלית ותוחלת. [...] צה"ל מצא עצמו מן על המתנחלים - ביחס של כמעט חייל על כל מתנחל. אילו נשארנו שם עוד 5, עוד 10 שנים, צריך היה שני חיילים על כל מתנחל. לא רחוק משם - בירוחם, דימונה, אופקים, נתיבות - מתגוררים אנשים שקיבלו מהמדינה כלום. המדינה פרקה אותם ממשאיות ונעלמה. לא נודעו עקבותיה. המדינה הפכה לשמועה. תסתכלו להם בעיניים - הם לא קיבלו מענקים בלכתם, לא פועלים פלסטינים ותאילנדים ב-60 שקלים ליום, לא שמירה וליווי משורין ביוםם ולילם, ולא פיצויים אדירים בעוזבם. כשסוף סוף, באיחור קטלני של עשרות שנים, יוצאים מעזה, התקשורת מציפה אותנו בחלב ודבש: אין ילד, אין ילדה, אין דמעה, אין יללה שלא שמענו וראינו. עם תקשורת כזו ב-48, המדינה לא קמה.

הפרספקטיבה הזו הופיעה מפעם לפעם בעמודי הדעות, אבל אפילו פעם אחת לא השפיעה על הסיקור בעמודי החדשות, ולא עלתה לכותרות. ההתעלמות הזו לבשה לעתים ממדים אבסורדיים. כך, למשל, התפרסמה ב"מעריב" כפולת עמודים 12-13 במוסף התנתקות מיוחד, 142 - באוגוסט, תחת הכותרת **הזכרון שנשאר**. הכפולה כללה תמונות נוסטלגיות מרגע כיבוש עזה ועד היום. כותרת המשנה אמרה: **מאז כיבוש עזה במלחמת ששת הימים נצברו בארכיונים אלפי תמונות המתעדות את החיים בה; הן מספרות על רגעי התקווה והפחד, מנציחות את חיוכי האושר ואת דמעות הכאב; ממסעדת השלום השוקקת בחוף עזה ועד לחיילים הזוחלים בחולות המקוללים של רפיח; אלה התמונות שנזכור גם הרבה אחרי שיינעל השער**. חוץ מאשר מוכרת פלסטינית אחת בשוק, לא הופיע בכפולת העמודים הזו

אפילו פלסטיני אחד. גם ההתרפקות הנוסטלגית על החופים הנפלאים, שחזרה ועלתה פעם אחר פעם, התעלמה לחלוטין מהעובדה שהפלסטינים לא יכלו מעולם לרדת אל החוף שליד ביתם, כיוון שהיה שמור למתנחלים. רק פעם אחת, לאחר ההתנתקות, ב-13 בספטמבר, התפרסמה ידיעה בעמוד 3 של "מעריב", תחת הכותרת **קצין בכיר: "הצדק ההיסטורי נעשה"**. בכתבה עצמה נאמר:

למראה מאות הפלשתינים שגלשו עם אור ראשון אל ציר כיסופים אמר קצין בכיר: "קשה להאמין שכל כך הרבה זמן אנשים לא היו יכולים לרדת לכביש שעובר ממש צמוד לבית שלהם". קצין אחר אמר: "אני שמח שבביל עשרות אלפי תושבי חאן-יונס שלא היו יכולים להגיע לחוף הים שרחוק מהם רק שני קילומטר, בגלל שגוש קטיף הפריד בינם לבין החוף".

מפעם לפעם, אפשר היה למצוא התייחסות אנבית, מעורפלת, להשוואה המתבקשת בין מצוקתם של המתנחלים ובין מצוקתם של הפלסטינים. כך, למשל, פרסם "הארץ", ב-22 באוגוסט כתבה בעמוד 6 תחת הכותרת **הדיינים מדגיגים גאים: "התפנינו במוח - לא בכוח"**. בעומק הכתבה נכתב:

יחידת דובר צה"ל הצליחה למשוך לא מעט כלי תקשורת שסיקרו את ההריסה. "אנחנו רוצים שתראו הכל", מדגיש רס"ן שרון וולק. "וכשאתם הורסים בתים של פלשתינאים - למה אז אתם לא קוראים לנו?", שאל אותו כתב אחד. "כי אתם גם ככה כותבים מה שאתם רוצים", מתבדח הקצין.

אבל ברוב המקרים, אמצעי התקשורת בחרו להתעלם לחלוטין מההשוואה הזו, גם כאשר דברי המתנחלים הבהירו באופן שאין ברור ממנו עד כמה הם עצמם היו אדישים לסבלם של הפלסטינים. כך, למשל, אומר מתנחל בכתבה שהתפרסמה בעמוד 9 של מוסף השבת של "מעריב", ב-5 באוגוסט, תחת הכותרת **אבא, איך אורזים ים?**:

אני מדמיין כיצד הדחפור מפיל את הבית שלי ומצטמרר כשבעיני רוחי אני רואה את עצמי מטייל בין עיי חורבות שפעם היו החיים שלנו. אני נזכר באיתמר שאמר לי שאולי ניתן את הבית שלנו לפועל הפלשתיני שבנה אותו כי יש לו בית קטן, ושאוּלִי נעטוף את הפרחים בגינה כדי שלא יהיה להם קר בחורף כשנלך מכאן לעולם.

ההשוואה, המתבקשת כל-כך, להריסה השיטתית של בתים ברפיח ובעזה אפילו אינה מוזכרת.

התייחסויות ישירות יותר למשמעותן הכוללת של ההתנחלויות הופיעו גם הן לעתים נדירות, לרוב בעמודי הדעות ובשולי מהדורות החדשות. כך, למשל, מספר סלימאן א-שאפעי בכתבה מעזה, ששודרה בדקה 83- של מהדורת ערוץ 2 ב-18 באוגוסט: "הרבה שנים ממתין יחיאל לרגע הזה. מאז שעלה כפר-דרום על המפה אינו יכול לעבד את השדות שלו ליד בתי המתנחלים". ב-22 באוגוסט, שודרה בערוץ 10 כתבתו של שלומי אלדר, חצי שעה לאחר תחילת המהדורה. אלדר סיפר, למשל, על כך שצה"ל סגר את כל כבישי האורך והרוחב

בסביבת נצרים לפלסטינים, כדי להגן על ההתנחלות המבודדת. המגישה, מיקי חיימוביץ', הציגה את הכתבה כך: "ועבור הפלסטינים, נצרים תמיד הייתה סמל הכיבוש היהודי ברצועת עזה. ביום הפינוי של הסמל הזה חזר כתבנו, שלומי אלדר, למראות של תחילת האינתיפאדה השנייה: הריסת מגדלי התאומים בחאן יונס והילד מחמד א-דורה". בסוף מהדורת מבט של ערוץ 1, ב-11 באוגוסט, שודר "יומן התנתקות מנצרים". במסגרת הכתבה, שודר קטע ארכיון, מימי הקמת ההתנחלות. בקטע נראה נסים זילי האומר: "באמצע הרצועה, בתוך אוכלוסייה של 250 אלף ערבים, כ-180 אלף מצפון ו-45 אלף מדרום, בין עזה לבין נוסיראת ואל-בורייג', מיקמו יישוב יהודי בודד".

בשני העיתונים הגדולים, "מעריב" ו"ידיעות אחרונות", לא הופיעו כתבות כאלה כלל בעמודי החדשות. ב"הארץ" הופיע הנושא בעמודי החדשות שלוש פעמים בלבד במהלך התקופה. ב-23 באוגוסט, למשל, פרסם אלוף בן טור פרשנות שזכה להפניה מהעמוד הראשון, תחת הכותרת **הדמוגרפיה הכריעה:**

יש הרבה סמליות בעובדה שההתיישבות הישראלית ברצועת עזה הגיעה אתמול לקיצה דווקא בנצרים, המקום שסימל את האחיזה בכל התנחלות, אפילו הקטנה והמבודדת ביותר. זו הנקודה, שעמידתה בלב הים הפלשתיני ביטאה את העקשנות הישראלית בתקופת האינתיפאדה. [...] במבט לאחור נראה מפעל ההתנחלות בעזה כהזיה חסרת סיכוי של "מתכנן שהשטקר של המחשב יצא לו באמצע".

והכתבה שהתפרסמה בעמוד 4 של אותו הגיליון סיכמה את ההיסטוריה של ההתנחלות ברצועה באופן שהבהיר למעלה מכל ספק שסיפור ההתנתקות איננו, ולא יכול להיות, סיפור ישראלי פנימי. כותרת הכתבה סיפרה, בפשטות: **230 ישראלים וכ-2,600 פלשתינאים נהרגו ברצועה מאז כיבושה.**

הנושא החדשתי החשוב ביותר שאמצעי התקשורת התעלמו ממנו בעקביות היה ההיערכות הביטחונית של הרשות הפלסטינית, שתואמה בחלקה הגדול עם צה"ל, במהלך ההתנתקות ולאחריה. לאורך התקופה, אמרו גורמים בכירים רבים במערכת הביטחון כי הפעולות הפלסטיניות היו מרשימות, ושיחקו תפקיד מרכזי בביצוע המהיר של הפינוי. כמה מהם דיברו בגלוי על "איפוק" פלסטיני - העובדה שהארגונים הפלסטיניים הבליו כמעט לחלוטין על רצח הפלסטינים והערבים-הישראלים על-ידי אשר ויסגן ועדן נתן-זדה, ואחרים אמרו שההיערכות היתה בגדר "הישג אסטרטגי" של ממש.

בימים כתיקונם, הערכות של בכירי מערכת הביטחון כובשות כמעט באופן אוטומטי את הכותרות. במקרה הזה, לעומת זאת, הן נדחקו באופן שיטתי את שולי הסיקור. במהלך חודש אוגוסט, הופיעו בעיתונים 61 דיווחים על ההיערכות הפלסטינית למניעת ירי וביזה במהלך הפינוי ולאחריה, ועל התיאום הביטחוני בין ישראל והרשות. רק חמש פעמים - שלוש מתוכן ב"הארץ" - זכו הדיווחים האלה לכותרות. 56 הדיווחים האחרים נבלעו בגוף הידיעות, ולעיתים במוספי סוף השבוע. הדיווחים הבאים, למשל, הופיעו רק בתוך הכתבות, מתחת לכותרות שעסקו בנושאים אחרים לגמרי:

"ראש השב"כ, יובל דיסקין [...] וראש אמ"ן, אלוף אהרון זאבי פרקש, סקרו את המצב בצד הפלשתיני ואמרו שיו"ר הרשות אבו מאזן (מחמוד עבאס) נתן הוראות שההתנתקות תעבור בשקט" ("הארץ", 15 באוגוסט, עמוד 4, תחת הכותרת **שרון יישא הערב נאום לאומה; נחוש לבצע הפינוי).**

"קצינים ישראלים ופלשתינאים סיכמו אתמול את פרטי הפריסה של הכוחות משני הצדדים, באבטחת מהלך הפינוי. הסוגיה נדונה במפגש שהתקיים בצהריים במעבר ארז. הפלשתינאים עומדים לפרוס 7,500 שוטרים באזורים הסמוכים להתנחלויות. הצבת השוטרים החלה אמש ותימשך עד היום" ("הארץ", 15 באוגוסט, עמוד 2, תחת הכותרת **הבוקר: קציני צה"ל יבואו לבתים עם צווי פינוי).**

"התיאום מול הפלשתינים צובר תאוצה. בצה"ל מדברים על הישג אסטרטגי. על פריסת כוחות מתואמת, על ירידה תלולה בפיוגעים, על הסכמה לפינוי שקט, מתואם, רגוע [...]" ("מעריב", 12 באוגוסט, עמוד 2, תחת הכותרת **המסתננים מציפים את הגוש).**

"התיאומים האופרטיביים להתנתקות בין ישראל לרשות [נכנסו] לישורת האחרונה. אתמול הוקמו שני חדרי מבצעים משותפים כדי לוודא שמהלך הנסיגה יתבצע בצורה חלקה [...]" ("מעריב", 12 באוגוסט, עמוד 6, תחת הכותרת **החמאס נערך לחגיגות הניצחון).**

"דן חלוץ: [...] יש להם אינטרס, להנהגה ולחלק מהארגונים, שהתהליך יעבור ללא אש. ואם החמאס והרשות רואים צורך בשימור השקט, כל השאר הם בשוליים [...]" ("ידיעות אחרונות", 5 באוגוסט, עמוד 4, תחת הכותרת **הרבה אנשים יצטרכו לעשות חשבון נפש).**

"אמש השלימו גם השוטרים הפלשתינים את פריסתם בין הישובים הישראליים לבין השטח הפלשתיני, כדי למנוע חיכוך בין המון פלשתיני ובין צה"ל" ("ידיעות אחרונות", 16 באוגוסט, עמוד 8, תחת הכותרת **הזדמנות אחרונה**).

בערוצי הטלוויזיה, הזכירו הכתבים והפרשנים 40 פעם את ההיערכות הפלסטינית, אבל רק פעם אחת, בערוץ 1, 16 - באוגוסט, הנושא הגיע לכותרות המהדורה. הכותרת היתה: **שוטרים פלסטיניים הודפים מפניי חמאס משולהבים ליד נווה דקלים**. שאר האזכורים הוצנעו. כך, למשל, היו הצופים צריכים להמתין עד לדקה 53 - של מהדורת מבט, מה 15 - באוגוסט, כדי לשמוע את השיחה הבאה בין חיים ובין הפרשן עודד גרנות:

בין: "עודד גרנות, היית אומר שהפלסטינים מגלים עד עכשיו איפוק ראוי לציון?"

גרנות: "כן, עושים בהחלט מאמץ רציני [...] הם מאוד משתדלים כדי לייצב את המצב בתוך עזה עד שההתנתקות תימשך. קודם כל פריסת השוטרים, כל היום עוסקים בעניין פריסת השוטרים. הם פרסו כבר כמעט 2,000, הם מעריכים שעד מחר יפרסו את כל 7,000 השוטרים סביב ההתנחלויות. [...] הודפים אנשים שרוצים להגיע קרוב יותר אל ההתנחלויות. כל זה בא לבוא ולומר - 'עדיין יש זמן, לא ניכנס להתנחלויות, לשמור על התנהגות תרבותית'. זה גם מה שאומר אבו מאזן הערב, מפנה קריאה בתום ישיבה של הוועד הפועל, אומר - 'בואו נתנהגת תרבותית', פונה אל הפלסטינים, 'מפני שכל העולם בוחן אותנו'. וכדי להבטיח שתהיה רגיעה, חיים, מה שעושה אבו מאזן היום - מטיל את הקלף, קלף הרגיעה האולטימטיבי, הוא מודיע על בחירות לפרלמנט 21 - בינואר, שזה בא לומר לחמאס - אתם רוצים להשפיע, אתם רוצים להיות שותפים בשלטון, אז בבקשה תלכו בדרך דמוקרטית, אל תנסו להפריע להתנתקות."

במהדורת 12 - באוגוסט של "האולפן המרכזי" בערוץ 10, דיבר הפרשן הצבאי אלון בן דוד על מספר נושאים ביטחוניים, ביניהם אלימות המתנחלים. רק בסוף דברי הפרשנות, כמעט בדרך אגב, הוא הוסיף: "ההפתעה הגדולה בעיניי של השבוע - הפלסטינים. זה השבוע הכי שקט שראיתי בעזה. תקופה ארוכה הפלסטינים מפגינים ריסון ואיפוק. הלוואי שזה יימשך."

ורוני דניאל, במהדורת ערוץ 2 של ה-1 באוגוסט, סיפר על פגישת תיאום בין קצינים ישראליים ופלסטיניים, בנימה חריפה של חוסר אמון:

גדי סוקניק: "רוני דניאל, דיברו על פינוי חד-צדדי של רצועת עזה, אבל אתה תביא עכשיו את העדות האחרונה והמוצקה ביותר, נדמה לי, שההתנתקות אולי תהיה מתואמת."

רוני דניאל: "כן, ממש כך, זה לפחות הרושם של הקצינים שנפגשו הערב עם המקבילים הפלסטיניים. ההגדרה שאני שומע - פגישת עבודה של ממש. תכליתית, ממוקדת. זאת אומרת משהו שאפשר אולי להתחיל להאמין שאפשר שתהיה כאן התפנות מתואמת. הפלסטינים מגיעים לפגישה הזאת עם המח"טים של צה"ל, כאשר הם מצוידים במפות. מסבירים היכן הם עומדים לפרוס את כוחותיהם, איך למנוע ירי

של רובים, איך למנוע ירי של מרגמות או קסאמים. הדיון הזה מתקיים כמה שעות והוא באווירה מאוד של שיתוף פעולה, הם מדברים הפלסטינים על משהו שבין 10,000 ל- 20,000 אוזי נשק שישמרו שלא יהיה ירי במהלך הפינוי. אז צה"ל מנהל מצד אחד את המפגשים הללו מתוך כוונה להגיע לאיזשהו תיאום. מנגד אבל, וזה קורה ממש בזמן הזה, בשעות האלה, גדי, צה"ל מתגבר במידה רבה מאוד את כוחותיו באזור גוש קטיף. כלומר טורים של טנקים וגנ"שים נעים עכשיו בלילה להיכנס לשם. זאת אומרת הכוחות הללו מיועדים למקרה שהפלסטינים לא יעשו את העבודה אז הם יצטרכו לעשות אותה, אם לפני ההינתקות או במהלכה."

למותר לציין, שהניסוח המגומגם של הדברים האלה - "משהו שאפשר אולי להתחיל להאמין שאפשר שתהיה כאן התפנות מתואמת" - אינו מאפיין את רוני דניאל. בימים כתיקונם, הוא יודע לנסח משפטים פסקניים.

מתי בכל זאת הגיעו הפלסטינים לכותרות? כאשר הוזכרו בנסיבות שליליות. ההערכות החיוביות לגבי תפקודם, כפי שראינו, נבלעו בתוך הכתבות, אבל כאשר פורסמה הערכה שלילית אחת, ב-4 באוגוסט, היא זכתה להופיע בכותרת הגג של העמוד הראשון של "מעריב":

גורמי ביטחון: הטרור עלול לעכב את הפינוי.

באותו גיליון ממש, יש לציין, בכתבה שהופיעה בעמוד 4, נכתב כי "במהלך הימים האחרונים דווקא חל שיפור משמעותי ברמת התיאום בין צה"ל לכוחות הביטחון הפלשתיניים לקראת ההתנתקות."

מהדורת ערוץ 1, 19- באוגוסט, עסקה בשאלת הפיגועים האפשריים שיתחילו לאחר ההתנתקות. מיד בתחילת המהדורה הציג הפרשן הצבאי, יואב לימור, תחזית מאיימת:

בינתיים שביעות רצון מאיך שהרשות הפלסטינית שולטת בעניינים בתקווה שאולי יקרה משהו טוב. אבל גורמים בכירים חוששים שעם יציאת אחרוני המתנחלים מתוך הרצועה תהיה עליה חדה בהיקף הפיגועים כנגד חיילי צה"ל, כדי שלפחות ארגוני הטרור יוכלו להראות או להיחשב כמי שגירשו את ישראל מהרצועה.

בתחתית המרקע הופיעה הכתובית: "בצה"ל מעריכים: הטרור יגבר עד להעברת הרצועה לפלסטינים". רק לאחר 25 דקות, עמוק בתוך המהדורה, הופיע עודד גרנות, הפרשן לענייני ערבים, ואמר את הדברים הבאים:

... שאלה שעומדת על הפרק, האם הג'יהאד והחמאס יפרו את הרגיעה, ואחרי זאת אחרון המתיישבים יפתחו באש על צה"ל שנמצא שם כדי להציג ניצחון. צריך להקשיב למה שהם אומרים. הם אומרים: הרגיעה תסתיים בסוף 2005. כלומר אפשר להניח, אין ביטחון, לא תעודת ביטוח, שאם ישראל לא עושה איזשהו מהלך שנראה כפרובוקציה מבחינתם, לא תהיה אש על צה"ל כל עוד הוא נמצא באזור גוש קטיף.

רק לאחר הנסיגה, כאשר אלפי פלסטינים נכנסו אל שטחי ההתנחלויות המפונות, שרפו בתי כנסת ולקחו שאריות ציוד שהמתנחלים השאירו במקום - הם הופיעו פתאום בעמודיהם

הראשונים של כל העיתונים ובכותרות המהדורות בכל הערוצים. כותרות המהדורות, ב2- בספטמבר, וכותרות העיתונים למחרת, סיפרו על השתוללות, שרפה ובזיה:

הפלסטינים לא המתינו לאור ראשון, עוד צה"ל יוצא ואלפי בני אדם שוטרים, חמושים ואזרחים, נכנסו להתנחלויות לשרוף לבזוז ולשמוח. (מכותרות מהדורת חדשות ערוץ 1, 12 בספטמבר).

פלסטינים חגגו על שרידי ההתנחלויות, לקחו מכל הבא ליד והרסו את בתי הכנסת (מכותרות מהדורת חדשות ערוץ 2, 12 בספטמבר).

הפלסטינים משתלטים על עזה ושורפים בתי כנסת (מכותרות מהדורת חדשות ערוץ 10, 12 בספטמבר).

בוזזים ושורפים ("ידועות אחרונות", 13 בספטמבר, כותרת ראשית, עמוד ראשון).

רוקדים על הגג ("מעריב", 13 בספטמבר, כותרת ראשית, עמוד ראשון).

המוני פלשתינאים הרסו בתי כנסת ברצועת עזה ופרצו את הגבול עם מצרים ("הארץ", 13 בספטמבר, כותרת ראשית, עמוד ראשון).

"הארץ", 13.9.2005, עמוד ראשון.

"ידיעות אחרונות", 13.9.2005, עמוד ראשון.

"מעריב", 13.9.2005, עמוד ראשון.

גם כאן, הדיווחים שהביאו הכתבים מעלים סיפור מורכב יותר. קודם כל, ביזה לא היתה - פשוט לא היה מה לבזוז. הפלסטינים אספו פסולת, שאריות חפצים, הריסות מבנים ושאריות צמחייה - כל מה שהמתנחלים לא טרחו לקחת איתם כיוון שהיה חסר ערך. העובדה שהפלסטינים אספו כל פיסת פסולת שיכלו מעידה על מצבם הכלכלי הנואש, לא על השתוללות של ביזה.

שנית, כתבים לא מעטים דיווחו על כך שבמקרים רבים ניסו שוטרי הרשות הפלסטינית להגן על מתקנים בהתנחלות - ולא הצליחו. כך, למשל, כותב ארנון רגולר בעמוד 2 של "הארץ", ב-13 בספטמבר: "[בנווה דקלים] השוטרים ניסו לשמור על מבני הציבור ולהכין את השטח. [...] עד הצהריים הצליחו בסך הכל השוטרים למנוע מהאזרחים להיכנס למבני הציבור ולבתי הכנסת, כמו שאירע ביתר ההתנחלויות לשעבר [...] אבל האזרחים לא נענו. [...] בכל רחבי הגוש נראו שוטרים מגינים על החממות להבטיח את המשך פעולתן." גם עמית כהן שלח דיווח דומה, שהתפרסם באותו היום בעמוד 2 של "מעריב": "בחממות כמעט ולא נגעו. גורמים פלשתיניים ציינו שגם יתר המבנים החשובים בהתנחלויות גוש קטיף, כמו בתי ספר או גני ילדים, זוכים להגנה". אהוד יערי, במהדורת ערוץ 2 של ה-12 בספטמבר, אמר כך:

יחד עם זאת צריך להגיד, נמנעה ביזה והתנפלות על אזור התעשייה בארז [...] זה חשוב. על המעברים, זה חשוב. וגם על מתקני ציבור ומתקנים חקלאיים באזור גוש קטיף - הדברים האלה לא קרו.

דבר מכל אלה לא הגיע אל הכותרות.

5 < "מדינת עזה"

24ב - באוגוסט, חגגו העיתונים את סיום ההתנתקות. הכותרת הראשית של "מעריב" אמרה: **עבר בשלום. המשימה הושלמה: פינוי כל התושבים מעזה ומצפון השומרון הסתיים. בלי אש, בלי אלימות קשה, בלי נפגעים בנפש.** הכותרת הראשית של "ידיעות אחרונות" אמרה: **הושלם פינוי הישובים בגוש קטיף ובצפון השומרון; 6 ימים, 25 ישובים, 15,000 מפונים, 0 נפגעים.** העובדה ש-8 הפלסטינים שנרצחו על ידי עדן נתן-זדה ואשר ויסגן אינם נספרים בשורות הסיכום האלה ראויה לציון. הכותרת הראשית של "הארץ" סיכמה בפשטות: **25 ההתנחלויות בעזה ובגדה פונו בשבוע.** מתחת לכותרת, הופיע מאמר פרשנות של עמוס הראל. בתחילת המאמר כתב הראל:

מה שהחל כטרגדיה הסתיים בפארסה [...] קשה לדעת איפה הדברים נראו מופרכים יותר - למרגלות המצודה (שם השתרעו במשך שעות שוטרים עייפים, כמטחווים אבן מהקנאים על הגג) או בשידורי רשתות הטלוויזיה הזרות [...] לקראת ערב, יכול היה אלוף פיקוד המרכז יאיר נווה, לציין לעצמו בסיפוק שהלוחמה הפסיכולוגית שניהל עשתה את שלה. במשך ימים אחדים פימפם צה"ל לעיתונות דיווחים מנופחים על היערכות המתבצרים בשא-נור ובחומש. לא רק התקשורת קנתה את הדיווחים הללו, גם המתנחלים.

הלוחמה הפסיכולוגית של האלוף נווה, כפי שכבר ראינו, אכן עשתה את שלה. אבל בסוף המאמר, ניסח עמוס הראל את השאלה המשמעותית ביותר שנעלמה מהעיתונים וממהדורות החדשות במשך התקופה כולה:

ואולי בזמן הזה, אמר אתמול קצין שהקדיש את רוב השנה האחרונה להכנות לפינוי, יטרח ויסביר לנו מישהו את ההיגיון מאחורי כל התוכנית - אותו ההיגיון שעד כה לא הוצג באופן משכנע באוזני איש מהמבצעים.

"ידיעות אחרונות" ו"הארץ" אכן ניסו באותו היום, כפי שנראה בהמשך, לענות על מרכיבים מסוימים של השאלה הזו - להבין מה עומד לקרות "ביום שאחרי". גם "מעריב" התייחס לנושא יומיים אחר-כך. אבל עד שהושלמה ההתנתקות, הציגו אותה העיתונים, וגם מהדורות החדשות, כצעד הכרחי, בלתי ניתן לעצירה, שאין כל צורך להסבירו או לבקרו. אמצעי התקשורת תמכו באופן גלוי בצעד הזה, ועל העובדה הזו ספגו ביקורת קשה מימין. אבל מצד שני, הם גם אימצו בשתיקה את הנחת היסוד המוצהרת של מתכנני ההתנתקות - אין פרטנר בצד השני - ולכן סיפרו את סיפור ההתנתקות כסיפור חד-צדדי, אירוע שאנחנו, הישראלים, עברנו בינינו לבין עצמנו. סדרה שלמה של שאלות נדחקה כך אל מחוץ לסיפור: מה יהיה מעמדה של עזה לאחר הנסיגה? האם תישאר נתונה בפועל תחת שלטונה של ישראל? כיצד אמורים הפלסטינים בעזה להתמודד עם העוני, הצפיפות והאבטלה במצב שבו השער בין ישראל והרצועה סגור? האם תכנית ההתנתקות מבקשת לנתק, פיזית ומשפטית, בין רצועת

עזה והגדה? האם וכיצד יעברו אנשים וסחורות בין שני האזורים הפלסטיניים? מי ישלט על המעברים? האם ומתי יוקמו נמל ימי ואווירי ברצועה? האם אנחנו מתאמים את הפעולה הזו עם האין-פרטנר הפלסטיני? שאלות שונות מתוך הסדרה הזו הופיעו 63 פעמים במהלך התקופה בעמודי הדעות בעיתונים. בעמודי החדשות ובמהדורות החדשות הן הופיעו הרבה פחות - לא יותר מ-25 פעמים - ברוב המקרים ללא כותרות. דיווחים בעלי חשיבות של כתבי המערכות, שנגעו בשאלות האלה, נדחקו באופן שיטתי אל שולי הסיקור.⁵

כך קרה, למשל, בפעמים הבודדות שבהן הצביע כתב זה או אחר על חילוקי דעות בתוך הממסד הישראלי לגבי "היום שאחרי". ב-2 באוגוסט, לדוגמה, כתב עקיבא אלדר, בחלק ב' של עיתון "הארץ":

שמעון פרס בטוח לגמרי שאם תוכנית ההתנתקות של אריאל שרון תחנוק את רצועת עזה על ידי כך שתנתק אותה ממקורות החמצן בגדה, הוא וחבריו לעבודה ישובו לשמש תפאורה לסרט האימים "אינתיפאדה 3". [...] חיים רמון [...] אינו מסתיר את הביקורת שלו על גישת ראש הממשלה ושר האוצר בנימין נתניהו, בכל הנוגע לאינטרס של אבו מאזן שההתנתקות לא תנתק את עזה מהגדה. לדעתו ולדעת רבים, כולל בכירים במערכת הביטחון, האינטרס הזה לא רק שאינו סותר, אלא חופף לאינטרסים של ישראל, שרצועת עזה תהיה מקום שקט.

ואודי סגל, בדקה 37 - של מהדורת חדשות ערוץ 2 של 3 - באוגוסט, סיפר:

פרס ורמון מגיעים לפגישה זו מדיון במשרד ראש הממשלה על אופי המעבר בין עזה למצרים אחרי הפינוי. הם מחליצים על מעבר חופשי של אנשים בפקוח אירופי ברפיח. ראש השב"כ דיסקין מתנגד נחרצות: "במצב של מעבר חופשי בלי פיקוח ישראלי, גם בן לאדן יוכל לבקר בעזה ומפקדות חמאס בדמשק יוכלו לעבור לרצועה". רמון [בתגובה]: "זה דווקא טוב, כך נוכל לחסל את כולם בבת אחת".

הקטעים הקצרים האלה היו יכולים לאפשר הצצה של ממש אל מאחורי הקלעים של הטראומה הקולקטיבית שעברנו, ולשפוף אור על כוונותיו המדיניות של ראש הממשלה שרון. אבל אמצעי התקשורת בחרו שלא להעלות את הנושא הזה אל ראש סדר היום, והנושא עלה רק מחוץ לעמודי החדשות. כך, למשל, כתב אלוף בן במוסף השבועי של "הארץ", 12 - באוגוסט:

רתיעתו ממשא ומתן עם ערבים היא נקודת החולשה של שרון. לשר בכיר, שדיבר אתו לא מזמן על עבאס, אמר שרון: "מה פתאום שאעשה הסכמים אתו? אסור להאמין להם". [...] ומה יעשה שרון ב"יום שאחרי"? יועציו מביטחים שהוא "ילך בכל הכוח על מפת הדרכים". [...] מבחינת שרון זו "חניה לטווח ארוך" לתהליך המדיני, והמתנה עד שעבאס ירסק את החמאס, או שייכשל ויתאיד [...] אבל אלה רק דיבורים מעורפלים לימי הבחירות שבשער. איש ממילא לא מאמין להכחות

5. אמצעי התקשורת הבליטו את הביקורת מימין על ההתנתקות רק פעם אחת, לאחר התפטרותו של בנימין נתניהו מתפקיד שר האוצר. אבל גם במקרה הזה, לא ניצלו את ההזדמנות כדי לייצר דיון ציבורי במכלול השאלות המדיניות.

שרון ש"לא תהיה התנתקות שנייה" [...]

ואמיר אורן כתב באותו המוסף:

[...] לאחר הבחירות, יתקש כי הפלשתינאים ימלאו את חלקם במפת הדרכים, ויכוחו, לכל הפחות בעיר או שתיים שעברו לידיהם, כי הם נלחמים עד חורמה בטרור. אם יעמדו בכך, יחתור להסכם קבע שבמסגרתו תקבל המדינה הפלשתינית את כל שטחי הגדה שמחוץ לגושי ההתנחלויות [...] בקעת הירדן שוב אינה חיונית כבעבר ונתן לוותר עליה.

במקום רצף בנייה אל מעלה אדומים, שיאלץ את הפלשתינאים להתפטר סביבו בין שני חלקי הגדה, יאות שרון לשקול כביש מנהרות, בדומה לזה שבדרך מירושלים לגוש עציון. ויתורים צפויים גם בחלקים המזרחיים של ירושלים - רמז לתוכנית המועצה לביטחון לאומי להיפרד מכפר עקב ושועפט. הסיכוי למימוש מתווה זה של שרון נראה עתה קטן. חשבוניותו השתבשו והוא נקלע לשתי חזיתות קשות: פנימית, נתניהו ומתנגדי הפינוי, וחיצונית, ברית אמריקאית-פלשתינית. אם ייחלץ איכשהו מהראשונה, יתקשה להתמודד עם השנייה.

מאחורי החיכוכים האדיבים, היחסים המדיניים והביטחוניים עם וושינגטון רעים משהיו זה שנים. הנסיגה החד צדדית של שרון מעזה נהפכה להתרפקות דו צדדית של עבאס וקונדוליזה רייס. תמורת נכונותם האדיבה של הפלשתינאים להואיל ולקבל את עזה, ירעיפו עליהם האמריקאים תמיכה מדינית וכלכלית שופעת. שרון רוצה את מפת הדרכים כתחליף לאוסלו. עבאס רוצה לחזור לאוסלו. ממשיך בוש נוטה לטובת עבאס - שוב אוסלו, אם גם בדלת האחורית. בלי יעדים מוגדרים לנסיגות הישראליות הבאות, בלי לוח זמנים מחייב ובלי ערובות בינלאומיות, יסרב עבאס להיאבק בטרור. בוש ורייס יהדפו את מאמצי שרון להסביר שגם אם הסוף די מוסכם, מוכרחים להגיע אליו בתהליך ממושך. כל זאת - אם לאחר פינוי עזה ישרור שם לזמן מה שקט.

גם המקרים הבודדים בהם כתבו הכתבים והפרשנים על המכשולים שמציבה ישראל על דרכה של הרשות הפלסטינית לא עלו לכותרות. הנה, למשל, קטע מתוך ראיון שערך בן כספית ב"מעריב" 17- באוגוסט עם מחמד דחלאן, והופיע בעמודים 10-11, תחת הכותרת **"לא נהיה קאבול":**

[...] אנחנו מתאמים איתכם את מה שאתם מסכימים לתאם איתנו. כל היתר, תעלומה. אנחנו שואלים איפה יקברו את ההריסות, הם אומרים שנראה אחר כך. שואלים על המעברים, אומרים שנדבר על זה אחר כך. שואלים על מעבר רפיח, אומרים שנחכה עד שסיגרו עם המצרים. שואלים על שדה התעופה, אומרים שאסור לדבר על זה כי זה מרגיז את שרון. שואלים על המעבר הבטוח, אז אומרים שזה מאוסלו, אז זה מרגיז מאוד את שרון [...]

וכך כתב עופר שלח, במאמר דעה שפרסם בחלק ב' של "ידיעות אחרונות", 4ב - באוגוסט:

הפלשתינים מזהירים מזה זמן, שלמחשבה הפלשתינית ולמנגנוני הביטחון [...] חסרים נשק ותחמושת. [...] אנחנו נאלצים לקנות נשק בשוק השחור, אמרו [...]. הם תלו בהיעדר הנשק גם את אוזלת ידה של הרשות בהתמודדות עם החמאס.

בעיניים ישראליות זהו הבל [...]. חסר לכם נשק? אומר ההיגיון הישראלי לבן השיח הקבוע שלו, קרי הוא עצמו, תשיגו אותו אצל החמאס.

מה קורה, אם כן? האם שרון אכן מתכנן "חניה לטווח ארוך" לתהליך המדיני, עד שאבו-מאזן "ירסק את החמאס או יתאייד"? ואולי "יחתור להסכם קבע"? האם היחסים עם וושינגטון אכן "רעים משהיו זה שנים"? האם ישראל אכן שולחת בפועל את הרשות הפלסטינית לקנות נשק אצל החמאס? קשה לדמיין שאלות חשובות מאלה. הן היו חייבות לעלות לראש סדר היום, לכבוש את הכותרות הראשיות, ולאפשר דיון ציבורי של ממש בהתנתקות כצעד מדיני - דיון שיבחן גם את החלופות המדיניות האחרות. דיון כזה לא התנהל.

בערוץ 1, ראוי לציין, הפרספקטיבה הפלסטינית הוצגה באופן עקבי בתכניתם של אורן נהרי ודוד ויצטום, "סיקור עולמי" - ההתנתקות בתקשורת העולם, ששודרה בכל יום שני בשעה שמונה בערב, במהלך כל חודש אוגוסט. אבל הפרספקטיבה הפלסטינית הזו נותקה מהדיווח החדשותי במהדורה עצמה, שם הוצגה ביקורת פלסטינית לעתים נדירות, ולא בכותרות. במהדורת ה-13 באוגוסט, למשל, אמרה אחת מכותרות המהדורה: **בקרב הפלסטינים ממשיכים בהכנות לחניגות לרגל נסיגתה של ישראל הצפויה מגוש קטיף. החמאס מכריז - "נמשיך במאבק המזוין"**. דבריו של השר הפלסטיני נביל שעת', המדווחים מאוחר יותר בקצרה, אינם עולים לכותרת. הוא אומר כי הרצועה "[...] לא שוחררה במלואה. הישראלים עדיין שולטים בשמיים, כלומר במרחב האווירי ובתדרים האלקטרומגנטיים. זה למעשה, הופך את האזור הזה נתון להגנת אמנת ג'נבה הרביעית כשטח כבוש".

לאחר שהושלמה ההתנתקות, כאמור, ניסו שלושת העיתונים לגעת בכל זאת, בזהירות, בכמה מהשאלות האלה. בעמודו הראשון של "הארץ", 24ב - באוגוסט, התפרסמה כתבה תחת הכותרת **מזוז אישר בניית הגדר סביב מעלה אדומים**. כותרת הגג אמרה: **הפלשתינאים: הגדר תקשה על המעבר מדרום הגדה לצפונה**. הפניה מהעמוד הראשון לעמוד 11 הוסיפה: **שרון רוצה רצף בין מעלה אדומים לירושלים**. בעמוד 11 הופיעה מפה מפורטת של אזור מעלה אדומים, ותמונות קטנות של התנחלויות באזור. הכותרת הראשית של "מעריב" 26ב - באוגוסט, אמרה: **13,000 מתנחלים חדשים בשטחים**. כותרת הגג אמרה: **חשיפה. זינוק במספר התושבים ביהודה ושומרון מתחילת השנה**. הכותרת בעמוד 2 הוסיפה: **ברצועה מפנים, בגדה מתנחלים**. זה בהחלט ראוי לציון.

אבל דווקא הניסיון המקיף ביותר לגעת בשאלות האלה, שהתפרסם ב"ידיעות אחרונות", העיד כאלף עדים כמה חשוב היה לבחון את השאלות האלה לעומק גם לפני ההתנתקות ובמהלכה. העיתון הקדיש לנושא, 24ב - באוגוסט, את כפולת העמודים 4-5. בעמודו הראשון, התפרסמה הפניה לכפולת העמודים, תחת הכותרת - **מדינה עזה**. כותרת המשנה שאלה: **כיצד יתנהלו**

היחסים בין ישראל לבין היישוב הפלשתיני החדשה ברצועה המפונה. אבל במעבר מהעמוד הראשון לעמודים 4-5, מתברר שהפלסטינים כבר איבדו חצי מהמדינה החדשה שלהם. הכותרת של כפולת העמודים היתה: **חצי מדינה**. כותרת הגג אמרה: **היום שאחרי: לצד מדינת ישראל תקום ברצועת עזה יישוב פלשתיני חדשה**. כך נערכים אליה. כותרת המשנה פירטה: **מרחב אווירי או נמל ימי אין**. אבל עם סיום ההתנתקות תודיע ישראל: **הממשל הצבאי ברצועת עזה מבוטל**. בצה"ל מצפים לחופש פעולה למקרים של ירי קסאמים, במשרד הפנים נערכים לקבלת אחריות על מעברי הגבול, ובמשרד החקלאות מצפים לירידה בהברחות. בצד השני של הגבול אופטימיים פחות: **"אם ישראל לא תעניק לנו חופש מעבר, עזה תהפוך לבית סוהר אחד גדול"**. תחת הלוגו סוף ההתנתקות: שכנה חדשה, הופיעו שתי כתבות קטנות, יוזמה: פסגה בין שרון לבין אבו מאזן באו"ם. בוש: "צריך לחזור מייד למפת הדרכים".

"ידיעות אחרונות", 24.8.2005.

▶ הפניה מהעמוד הראשון
עמודים 4-5

הסתירות הפנימיות בתוך הכותרות האלה מעידות על בלבול מושגי עמוק. האם רצועת עזה היא "מדינה", "חצי מדינה", "שכנה חדשה", "יישוב פלשתיני חדשה", או "בית סוהר אחד גדול"? הבלבול הזה ממשיך גם בתוך הכתבות שבכפולת העמודים. באחת הפסקאות בכתבה נאמר:

יום לאחר ההתנתקות תכריז ישראל על ביטול הממשל הצבאי ברצועת עזה, בתום 37 שנות שליטה במקום. להכרזה, תתלווה הודעה [...] לפיה המדינה מסירה אחריות לכל

המתרחש באזור. [...] מקור הסמכות על השטח עובר לידי הרשות הפלשתינית, ולישראל אין עוד שום אחריות על שטחי רצועת עזה.

בפסקה אחרת נאמר, לעומת זאת:

מבחינה משפטית לא ניתן להכריז על סיום הכיבוש מכיוון שישראל שומרת מספר תחומי אחריות שהם בדרך כלל נמצאים בידיה של מדינה ריבונית. הכוונה לשליטה על המרחב האווירי והימי ולשליטה מלאה או חלקית על מעברי הגבול. ואולם, למרות זאת ישראל מתכוונת למקסם את הנסיגה מעזה ברמה המדינית בכמה רמות: ראשית, ישראל מתכוונת בחודשים הקרובים להכריז על ביטול הממשל הצבאי בעזה.

ובסוף הכתבה נאמר:

מהעבר השני, ברשות הפלשתינית דרוכים. "אם ישראל לא תעניק לנו חופש מעבר, עזה תהפוך לבית סוהר אחד גדול", אמר מוחמד דחלאן, שכמו רבים אחרים בעזה יודע כי ההתנתקות הפכה את עזה לחצי מדינה, שבכל הקשור למעברים ולביטחון היא תלויה בחסדיה של ישראל.

הסכם המעברים נחתם בסופו של דבר ב-15 בנובמבר. למחרת, ה-16 בנובמבר, "הארץ" הקדיש לנושא, כראוי, את כותרתו הראשית: **הסכם המעברים: שיירות מעזה לגדה בעוד חודש**. גם "ידיעות אחרונות" העלה את העניין לכותרת הראשית, אבל זו הבליטה רק את הפחד: **מאות פלשתינים יעברו דרך אשקלון וקריית-גת**. "מעריב" בחר לפרסם ידיעה קטנה על הנושא, בעמוד 8, תחת הכותרת **מעבר רפיח יפתח בתוך עשרה ימים**. שאר השאלות נשארו פתוחות.

הסכסוך הישראלי-פלסטיני נמצא, בפעם המי-יודע-כמה, על פרשת דרכים. ההתנתקות יצרה מציאות חדשה ברצועה, והעמיקה את השליטה הישראלית בגדה. הסיקור של ההתנתקות, כפי שראינו, לקה במובנים רבים - אבל יותר מכל הוא ניתק את ההתנתקות מההקשר של הסכסוך, והפך אותה לטרגדיה פנים-ישראלית. פינוי ההתנחלויות יצר הזדמנות ראשונה מסוגה לבחינה מעמיקה של הסכסוך ושל משמעותו - אבל אי אפשר היה לעשות זאת בלי לנסות להבין מה קורה גם במערכת היחסים בינינו לבין הפלסטינים, לא רק בינינו לבין עצמנו. אמצעי התקשורת, במובן הזה, החמיצו את ההזדמנות.

"פרסום ראשון ובלעדי"

שלוש פעמים במהלך חודש אוגוסט, דיווחו ארגוני זכויות אדם על תקיפת פלסטינים על-ידי מתנחלים בגדה וברצועה. רק אירוע אחד כזה דווח בתקשורת הישראלית - בדיעה של עמירה הס שהתפרסמה בעמוד 16 של "הארץ" ב-19 באוגוסט: **צעירים ישראלים פרצו לתחנת דלק פלשתינית ליד שא-נור וגרמו לה נזק**. שני המקרים האחרים לא סוקרו כלל. בערוץ 1, הופיע פעם אחת דיווח עקיף, בדרך אגב, על שריפת עצים של פלסטינים על ידי המתנחלים. בדקה 48- של מהדורת מבט ב-17 באוגוסט, אמר הכתב, אבי פירסט: "וכשאין באופק חיילים, גם עצי דקל פלסטינים הם מטרה לא רעה, מתברר. כך עובר לו עוד יום של המתנה מתישה בשירת הים". כמה ידיעות נוספות, שנדחקו כולן אל שולי הסיקור, סיפרו על ההפגנות בבלעין, ועל העוצר שהוטל על הפלסטינים במהלך ההתנתקות. במאמרו, שהתפרסם במוסף השבת של "ידיעות אחרונות" ב-5 באוגוסט, מספר ב. מיכאל על חייל ישראלי שירה ברגלו של פלסטיני, שלא ניסה לתקוף אותו או לאיים עליו. בסוף המאמר, כותב מיכאל:

כפי שהבטחתי - זהו פרסום ראשון ובלעדי של כל האמור לעיל. וכי למי יש זמן לדווח על זוטות שכאלה, כאשר במושב דבלולית שבגוש הנטוש נותרו עדיין 200 ארגזי קרטון גדושי גרביים וטראומות, שטרם רואיינו, צולמו והוטבעו באמפטיה זולגת.

"לא נידלנו רוצח"

ארבעה פלסטינים וארבעה ערבים-ישראלים נרצחו בשבועיים שלפני ההתנתקות על-ידי שני יהודים, עדן נתן-זדה ואשר ויסגן. שניהם אמרו במפורש כי עשו את המעשה מתוך כוונה לעכב או למנוע את יישום התכנית. אבל אמצעי התקשורת לא ספרו את שמות הקורבנות האלה בגיליונות שבהם סיכמו את הפינוי לאחר שהסתיים. הכותרת הראשית של "ידיעות אחרונות", ב-24 באוגוסט, אמרה: **6 ימים, 25 יישובים, 15,000 מפונים, 0 נפגעים**. הכותרת הראשית של "מעריב" היתה: **עבר בשלום, וכותרת המשנה הוסיפה: המשימה הושלמה: פינוי כל התושבים מעזה ומצפון השומרון הסתיים; בלי אש, בלי אלימות קשה, בלי נפגעים בנפש**.

"מעריב", 24.8.2005, כותרת ראשית, עמוד הראשון.

"ידיעות אחרונות", 24.8.2005, כותרת ראשית, עמוד ראשון.

בסיכום ההתנתקות שלו, שהתפרסם בכפולת העמודים 2-3 של "מעריב", ב-24 באוגוסט, כתב בן כספית כך:

[...] בעייתית ככל שתהיה, מעוררת מחלוקת ככל שתעורר, תוכנית ההתנתקות יושמה במלואה, כמעט ללא נפגעים, כמעט ללא אלימות, חלק, מהר ובאופן אלגנטי (אם נתעלם לרגע, באלגנטיות משני המחבלים היהודים שרצחו שמונה ערבים בשבועות האחרונים) [...]

ההתעלמות האלגנטית הזו מהקורבנות הערבים ניכרה גם בסיקור שני מקרי הרצח עצמם. בניגוד משווע לסיקור פיגועים שבהם נהרגים יהודים, התמקד סיקור הפיגוע בשילה, וגם במידה רבה זה של הפיגוע בשפרעם, בעיקר במחבלים - ולא בקורבנות.

שמותיהם של ארבעת הנרצחים הפלסטינים בשילה, קורבנותיו של אשר ויסגן, הופיעו בעיתוני ה-18 באוגוסט רק בתוך הכתבות, ללא כותרות וללא תמונות - לפעמים בצירוף גילם ומקום מגוריהם. חוץ מ"הארץ", אף אמצעי תקשורת לא ייחד כתבה לנרצחים, לא סיפר על משפחותיהם וחייהם, ולא ראיין את הפצועים. בטלוויזיה, שמותיהם של ההרוגים לא הוזכרו בכותרות המהדורות. ערוץ 2, יש לציין, התפנה לעסוק בפיגוע, יום לאחריו, רק שעה ורבע לאחר תחילת המהדורה. סיקור הפיגוע בשפרעם, שאירע ב-4 באוגוסט, היה הוגן מעט יותר. הלוחיותיהם של הנרצחים סוקרו, ונמסרו פרטים על חייהם ומשפחותיהם. ובכל זאת, העיסוק במחבל, עדן נתן-זדה, תפס את מירב הסיקור. הנושאים המרכזיים שעלו בסיקור היו: המהפך שעבר נתן-זדה מתלמיד מצטיין לרוצח אידיאולוגי (כותרת עמוד 3 של "ידיעות אחרונות" ב-5 באוגוסט 2005 אמרה: **תלמיד מצטיין שהפך למחבל**); משפחתו ההמומה והדואגת של נתן-זדה (**"לא גידלנו רוצח"**, כותרת עמוד 5 של "מעריב" ב-7 באוגוסט); שאלת מקום קבורתו (**"על גופתו"**, כותרת בעמוד 7 של "ידיעות אחרונות" ב-7 באוגוסט); והכשל המודיעיני שאפשר את הפיגוע. בסיקור הפיגוע בשילה, הופיעו במרכז הסיקור הדברים הנדהמים שאמרו על ויסגן בעלי המפעל שבו עבד, חבריו ובני משפחתו.

סיכום

ההתנתקות מרצועת עזה ומצפון הגדה המערבית היתה רגע שיא במימוש המדיניות החד-צדדית שהתוותה ממשלת ישראל, אחד האירועים המסוקרים ביותר בתולדות מדינת ישראל - אירוע שסיפק שפע של סיפורים אנושיים ופוליטיים. מעולם לא עמדה המציאות הישראלית למבחן כה מפורש: העבר - מיקום ההתנחלויות, מניעי הקמתן והשפעתן על חיי ישראלים ופלסטינים, ההווה - ההקשר הרחב של הפינוי, והעתיד - השלכות הפינוי על גורל שני העמים. אולם, אמצעי התקשורת המרכזיים בישראל בחרו לנתק את ההתנתקות מההקשר של הסכסוך הישראלי-פלסטיני, ולהציג אותה כסיפור ישראלי-פנימי מנותק מסביבתו.

כפי שראינו, בדיקת כל הכתבות בנושא ההתנתקות שהופיעו בתקשורת הישראלית, הכתובה והמשודרת, בין ה-1 ל-24 באוגוסט 2005 (למעלה מ-2,000) העלתה מספר דפוסי-עריכה בולטים, שהציגו תמונת מציאות פשטנית:

- הסיקור העצים את תדמית המתנחלים כקבוצה אלימה ומסוכנת, כמו גם את תכניותיהם להתנגד לפינוי בכוח ולאיים על עצם היכולת לממש את ההתנתקות. זאת, בשעה שמידע מנוגד הועבר למערכות החדשות באופן שוטף, אך ברוב המקרים נדחק לשולי הסיקור החדשותי, ולעתים קרובות תחת כותרות מטעות.
 - כלי-התקשורת עסקו ללא הרף בסבל הישראלי שהתלווה להתנתקות וכמעט לא עסקו בהיבטים אחרים הקשורים בפינוי. למעלה מ-1,200 כתבות חזרו וסיפרו על הקושי והכאב של המפנים והמפונים. העיסוק בתועלת שבהתנתקות, או במחיר ששילמו ישראלים כדי לאפשר את קיום ההתנחלויות, והסבל הפלסטיני שנגרם בעטין - היה מועט מאוד.
 - היעדר הפרספקטיבה ההיסטורית והמדינית בסיפור ההתנתקות כפי שהוצג בתקשורת דחק את הצד הפלסטיני לשולי הדיווח במשך כל התקופה. למרות השקט הכמעט מוחלט מצד הפלסטינים בתקופת ההתנתקות, הם הגיעו לכותרות בעיקר בנסיבות שליליות או מאיימות.
- שני הצדדים של הסיקור - הצגת ציבור המתנחלים כמסוכן ואלים במיוחד, מחד גיסא, וההתמקדות בסבלם, מאידך גיסא, שהתקיימו במקביל, שרתו את ההצגה החד-צדדית והפשטנית של ההתנתקות. במובן זה, כלי התקשורת הגישו לנו טרגדיה יוונית על פי כללים מוכרים: הם ביטאו אמפטיה כלפי גיבוריה - הקורבנות הישראליים (מפנים ומפונים), יצרו זעזוע, והעלו רגשות של פחד וחמלה, עד ל"קתרזיס" המשחרר שבא עם סיום הפינוי. אז אפשר היה לנשום לרווחה ולסכם ש"עברנו את זה ביחד" ו"באפס נפגעים".

בסיקורה את ההתנתקות, אם כן, אימצה התקשורת הישראלית המרכזית את הנרטיב שבבסיס התפיסה הפוליטית של החד-צדדיות - זו שראתה בפינוי צעד הכרחי, בלתי ניתן לעצירה, שאין כל צורך להסבירו או לבקרו - תפיסה שמסתמכת על הנחת היסוד של מתכנני ההתנתקות לפיה אין פרטנר בצד השני. כך הוצגה ההתנתקות כסיפור חד-צדדי, אירוע פנימי, שאנחנו, הישראלים, עברנו בינינו לבין עצמנו - סיפור שדחק החוצה סדרה שלמה של שאלות בעלות משמעות לעתיד האזור.

פרסומי קשב

- "שקט, מתנתקים! סיקור הפסקת האש המתוחה בין ישראל והרשות הפלסטינית בעקבות הבנות שארם א-שיח", אוגוסט 2005.
- "המציאות המדומה של ערוץ 2: סיקור האירועים סביב בית משפחת שרבאתי בחברון", אפריל 2005.
- "חיי כלב: דמו של מי שווה יותר - של אזרחים פלסטיניים או של כלב 'הודי'?", מרץ 2005.
- "מחוות ישראליות: כיצד סוקרו צעדי ישראל?", פברואר 2005.
- "בוש: רצף טריטוריאלי למדינה הפלסטינית", פברואר 2005.
- "סוגיית שחרור האסירים הפלסטיניים בעיתונות הישראלית הכתובה", פברואר 2005.
- "בנפול אויבך: סיקור מותו של ערפאת בתקשורת הישראלית", ינואר 2005.
- "מאחורי חומת מגן" - התקשורת הישראלית במבצע חומת מגן, מאי 2003.
- "ההסתה מסוכנת לחיים: גם מילים יכולות להרוג" - תזכיר קשב ליום השנה השישי לרצח ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל, נובמבר 2001.
- "המטרה הר הבית - מבט עכשווי על האיומים על הר הבית מצד גורמים קנאים ומשיחיים", ינואר 2001.
- "תקשורת יהודית או תקשורת ישראלית? תפקוד כלי התקשורת בישראל בסיקור האירועים האלימים בין האזרחים הערביים למשטרה באוקטובר 2000", מרץ 2001.
- "אפליה בגיבוי ממלכתי, השידור הפיראטי, 1998-2001", יוני 2001.
- "מדינה בשבי קיצונים - מיפוי הקבוצות המסוכנות לדמוקרטיה", אוקטובר 2000.
- "שובו בנים - דיוקן של משיחיות מסוכנת", נובמבר 1999.
- "מבט על החדשות - סיקור החדשות בשני ערוצי הטלוויזיה בישראל", ינואר 1999.
- "הרדיו הפירטי בישראל - תקשורת אלטרנטיבית או סכנה לדמוקרטיה?", אפריל 1998.

ת.ד. 8005 ירושלים 91080

טלפון: 02-5672002

פקס 02-5664796

www.keshev.org.il

דוא"ל: info@keshev.org.il

קשב – מרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל, הוקם לאחר רצח ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל על ידי קבוצה של אנשי רוח, משפטנים, אנשי אקדמיה וציבור במטרה להגן ולקדם את ערכי הדמוקרטיה בישראל.

קשב חוקר ואוסף באופן שיטתי מידע על מגמות של דה-לגיטימציה כלפי מוסדות הדמוקרטיה, על גופים המחזיקים באידיאולוגיה ובפרקטיקה אנטי-דמוקרטית, על הסתה ואלימות על רקע אידיאולוגי ועל תפקוד התקשורת בישראל. החומר נאסף ומנותח לשם הכנת תחקירים, דו"חות ודפי מידע.

בראשית 2005 השיק **קשב** פרויקט ארוך טווח שכותרתו: "מעקב תקשורת – גם מילים יכולות להרוג". מטרתו של פרויקט זה, המשותף ל**קשב** ולארגון **מפתאח** הפלסטיני, להביא לשינוי דפוסי השיח והסיקור התקשורתי בישראל ובתחומי הרשות הפלסטינית שמבטאים דעות קדומות, הסתה והשמצה, הטיה, דה לגיטימציה ודהומוניזציה כלפי הצד האחר. כל דו"חות **קשב** מופיעים באתר האינטרנט של העמותה www.keshev.org.il.

העמותה אינה קשורה לגוף מפלגתי כלשהו ומבססת את פעילותה על תרומות בלבד. בין הגופים העיקריים התומכים בפעילות העמותה: הקרן החדשה לישראל, האיחוד האירופי, Foundation for Middle East Peace ואחרים.